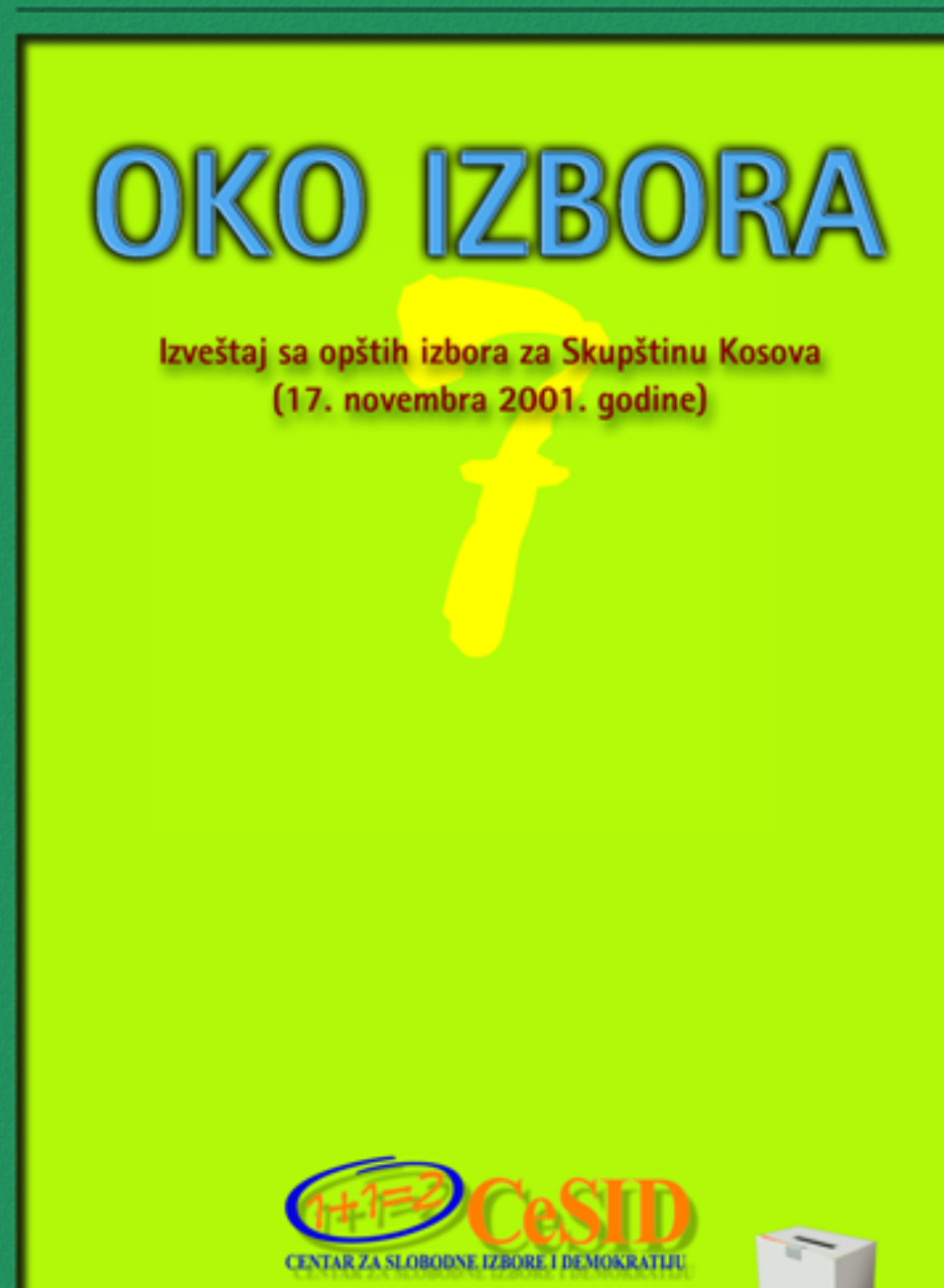

OKO IZBORA 7

OKO IZBORA (7)
Izveštaj sa opštih izbora za Skupštinu Kosova
(17. novembra 2001. godine)

Izdavač
CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

Za izdavača
Dr Slobodanka Nedović

Lektor i korektor
Vidojko Jović

Prelom i oblikovanje
TOTAL DESIGN

Tiraž
500 primeraka

Štampa
TIPOGRAFIC, Beograd

Objavljivanje ove publikacije omogućili su:

AMBASADA KRALJEVINE HOLANDIJE

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU
Kralja Milutina 21, 11000 Beograd
Tel/Fax: 011/3342 762, 3342 771, 3343 553, 3235 436
e-mail: cesid@cesid.org.yu; cesid@bitsyu.net
<http://www.cesid.org>

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

OKO IZBORA 7

Izveštaj sa opštih izbora za Skupštinu Kosova
(17. novembra 2001. godine)

Direktor CeSID-a

Dr Slobodanka Nedović

Članovi Upravnog odbora CeSID-a

Marko Blagojević

Aleksandar Bratković

Danko Ćosić

Dr Zoran Lučić

Dr Marijana Pajvančić

Miloš Todorović

Tehnički sekretar

Mirjana Popović Gavrić

Članovi Saveta CeSID-a

Dr Radovan Bigović

Vuk Bojović

Branislav Čanak (UGS Nezavisnost)

Dr Mijat Damjanović

Dr Srđan Darmanović

Vladan Gajić

Dr Vladimir Goati

Dr Lav Ivanović

Nikola Kusovac

Dr Slobodanka Markov

Stojmir Matejić (Nezavisni sindikat penzionera Srbije)

Dr Vojislav Milovanović

Dr Veselin Pavićević

Dr Jelica Petrović

Dr Dejan Popović

Dr Dragoljub Popović

Dr Milan Popović

Miroslav Todorović

Dr Zoran Tomić

Dr Vučina Vasović

Dr Duško Vranješ

Dr Dragica Vujadinović-Milinković

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
UVOD	9
Inicijativa i prethodna razmišljanja.....	9
Status CeSID-a – domaća ili strana organizacija?	10
Odluka.....	10
Saradnja sa drugim organizacijama	11
 NORMATIVNI OKVIR IZBORA ZA SKUPŠTINU KOSOVA	
– IZBORI 2001. GODINE –	13
Ustavni okvir za privremenu samoupravu i uređivanje izbora.....	15
Registracija birača	16
Izborna pravila i uređivanje izbora	16
Zaključak.....	20
 POSMATRANJE REGISTRACIJE BIRAČA	
I VERIFIKACIJE PRIVREMENOG BIRAČKOG SPISKA	23
REGISTRACIJA BIRAČA	
Organizacione pripreme i početak posmatranja	23
Potvrđivanje partija i koalicija.....	26
Organizacija registracije birača i civilne registracije, uslovi za civilnu registraciju i registraciju birača.....	26
Nepravilnosti koje su posmatrači CeSID-a i CEMI-ja konstatovali tokom registracije birača i civilne registracije.....	29
Zaključak.....	32
Statistički pokazatelji registracije birača	33
VERIFIKACIJA PRIVREMENOG BIRAČKOG SPISKA	34
Formiranje privremenog biračkog spiska.....	34
Organizacione pripreme za postupak verifikacije i prigovora privremenog biračkog spiska	35
Zapažanja posmatrača.....	36
Štampanje glasačkih listića i formiranje konačnog biračkog spiska	38

PARALELNO BROJANJE GLASOVA ZA IZBORE NA KOSOVU	
I METOHIJI 2001. GODINE	39
Pripreme za paralelno brojanje glasova	39
Prikupljanje rezultata za izborni dan	44
IZBORNI DAN I POSMATRANJE RADA CENTRA	
ZA PREBROJAVANJE I REZULTATE	49
Organizacione pripreme	49
Posmatrači	50
Izborni dan	51
Nepravilnosti koje su posmatrači CeSID-a i CEMI-ja konstatovali	52
Posmatranje rada Centra za prebrojavanje i rezultate	54
OCENA	57

PREDGOVOR

Opšti izbori za skupštinu Kosova, održani 17. 10. 2001. godine, ostaće upamćeni, između ostalog, po tome što su po prvi put u istoriji domaćeg parlamentarizma, organizacija i sprovođenje izbora u SRJ povereni jednoj međunarodnoj organizaciji.

Da budemo precizniji, 28. 10. 2000. godine održani su lokalni izbori za odbornike u 30 kosovskih opština u organizaciji OEBS-a. Međutim, te izbore su bojkotovale kako vlasti SRJ i Republike Srbije, tako i etničke zajednice Srba, Roma i Turaka na Kosovu i Metohiji.

Na osnovu Rezolucije UN 1244 i uredbe UNMiK/2000/9 – Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo, poznatijeg kao Ustavni okvir, šef misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMiK), početkom 2001. godine, raspisao je opšte izbore za skupštinu Kosova i Metohije. Kao i na prethodnim, lokalnim izborima održanim 2000, organizacija i sprovođenje izbornog postupka povereni su Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) – misiji na Kosovu (OMiK).

Izveštaj o registraciji birača i opštim izborima za skupštinu Kosova i Metohije, održanim 17. novembra 2001. godine, *Oko izbora 7*, čine prilozi volontera, saradnika i eksperata CeSID-a grupisani u nekoliko tematskih celina.

Prva je Uvod u kojem se koordinator projekta Ivan Nikolić kratko osvrće na političke prilike i dileme CeSID-ovih aktivista početkom izbornog postupka.

Druga je posvećena normativnoj analizi okvira izbora. Analizu izbornog zakonodavstva i prateće normative pripremila je dr Marijana Pajvančić, član Upravnog odbora CeSID-a.

U trećem delu, posvećenom postupku registracije birača i verifikacije privremenog biračkog spiska, izneta su zapažanja aktivista i posmatrača CeSID-a o ovom periodu. Prilog je podeljen u dve tematske celine, registracija birača i verifikacija biračkog spiska. Prilog je priredio koordinator projekta Ivan Nikolić.

Četvrta celina posvećena je prikupljanju rezultata izbora i paralelnom brojanju glasova od strane posmatrača okupljenih oko CeSID-a i CEMI-ja. O pripremi i prikupljanju numeričkih podataka izveštava mr Nebojša Vasiljević, ekspert CeSID-a.

Peta celina posvećena je pripremama posmatrača za učešće u nadgledanju izbornog dana. S obzirom na postojanje zasebnog organa za prebrojavanje glasova, deo priloga govori o posmatranju rada ovog tela. Prilog je priredio koordinator projekta Ivan Nikolić.

Ivan Nikolić
Koordinator Kosovo projekta

UVOD

INICIJATIVA I PRETHODNA RAZMIŠLJANJA

Inicijativa za CeSID-ovo učešće na kosovskim izborima potekla je od delegacije misije OEBS-a na Kosovu (OMiK), koja je sredinom marta 2001. godine posetila kancelariju CeSID-a u Beogradu. Tom prilikom su predstavnici izbornog odseka OMiK-a izrazili želju da CeSID uzme učešće u domaćem posmatranju izbornog postupka, obećavši svu neophodnu pomoć i podršku.

Međutim, imajući u vidu okolnosti u kojima su se izbori iščekivali, postojala je velika zabrinutost za bezbednost posmatrača. Razlozi za ovakvo razmišljanje su pre svega ležali u činjenici da je opšta bezbednosna situacija na Kosovu i Metohiji i dalje bila veoma nepovoljna. Na područjima nastanjenim Albancima, kretanje članovima CeSID-a bilo je moguće isključivo uz oružanu pratnju međunarodnih snaga KFOR-a (Kosovo UN forces). Približavanjem izborog dana, na teritoriji Kosova i Metohije pretežno nastanjenoj Srbima i u samoj Srbiji, klima bojkota i nepoverenja bila je sve jača. Svako uključivanje u izborni proces je u tom trenutku imalo jakе političke implikacije. U tom periodu, činilo se da ne postoje osnovni bezbednosni uslovi za boravak članova CeSID-a kako na albanskoj, tako i na srpskoj strani.

Na drugoj strani, tokom prethodnih godina, u skladu sa svojom misijom nepristrasnog posmatranja izbora, promovisanja demokratskih pravila izborne procedure i vladavine prava, CeSID nije propustio nijednu priliku da organizuje i sprovede domaće, nestranačko i objektivno posmatranje izbora bez obzira na sve uslove. Da podsetimo, CeSID-ovi volonteri su od septembra 1997. do decembra 2000. godine posmatrali izbore u Srbiji bez akreditacija, stojeći ispred biračkih mesta, najčešće uz policijsku prisrotu ili maltretiranje. Zarad ovoga, pristupilo se konsultacijama sa svim učesnicima u izbornom procesu. Razgovori koje su predstavnici naše organizacije obavili sa predstavnicima međunarodne zajednice, predstavnicima srpskih i jugoslovenskih vlasti, kao i predstavnicima srpske zajednice sa Kosova i Metohije, za rezultat su imali garancije za bezbednost posmatrača CeSID-a.

Dodatni problem, u tom trenutku, predstavljala je nejasna odredba o domaćim posmatračima.

STATUS CeSID-a – DOMAĆA ILI STRANA ORGANIZACIJA?

U trenutku kada se došlo na ideju posmatranja izbora na Kosovu i Metohiji, status CeSID-a ili bilo koje druge NVO sa teritorije SRJ, posmatrajući zakonsku regulativu UNMiK-a (Ujedinjene nacije – misija na Kosovu), bio je nejasan.

Shodno Izbornom pravilu 2000/8, u delu koji se između ostalog odnosi na domaće posmatračke, domaćom NVO smatrala se isključivo organizacija registrovana kod nadležnog organa UNMiK-a, uz uslov da ima sedište na teritoriji Kosova i Metohije. Tumačeći ovu odredbu, *stricto sensu*, CeSID, kao udruženje građana registrovano kod Saveznog ministarstva pravde SRJ, smatran je stranom organizacijom na Kosovu, što je opet, u neskladu sa Rezolucijom 1244 Ujedinjenih nacija, po kojoj je Kosovo i Metohija sastavni deo SRJ. Posmatračka organizacija sa teritorije Srbije ili Crne Gore, po slovu ovog pravila, nije ni domaća ni strana organizacija.

Dilema je rešena stupanjem na snagu Izbornog pravila UNMIK 2001/5, krajem maja 2001. godine. U pravilu se zadržava staro određenje domaće NVO, s tim što se uvodi poseban postupak za NVO koje žele da posmatraju izbore, a registrovane su kod nadležnih organa SRJ. Pored opštih uslova koje je organizacija dužna da ispuni, ovim pravilom su propisani i posebni uslovi za obaveznu proceduru pred Centralnom izbornom komisijom Kosova i Metohije. Ovom telu je ostavljeno diskreciono pravo da, ceneći dokumente o registraciji i potpisanu izjavu o namera, odluči o (ne)odobravanju akreditacija domaćim posmatračima.

Pored ove novine, status CeSID-a će u nekim segmentima ostati nejasan do kraja izbornog procesa.

ODLUKA

Bez obzira na pomenute poteškoće, krajem jula 2001, Upravni odbor Centra za slobodne izbore i demokratiju doneo je odluku o uključenju u posmatranje opštih izbora za skupštinu Kosova i Metohije, i to na biračkim mestima u Srbiji, Crnoj Gori i onim područjima na Kosovu i Metohiji sa većinskim srpskim stanovništvom.

Imajući na umu dokument sa drugog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji KEBS-a (sada OEBS) iz Kopenhagena 1990. godine, posebno član 8, koji govori o domaćim posmatračima, kao i obećanu podršku Izbornog odseka OMiK-a, namera CeSID-a bila je da organizuje posmatranje svih aktivnosti u vezi sa izbornim postupkom, uključujući:

- postupak registracije birača (posmatranje rada stacionarnih, mobilnih i specijalnih registracionih timova)
- kreiranje privremenog biračkog spiska (praćenje rada izborne administracije)
- postupak izmena i dopuna (verifikacija privremenog biračkog spiska)
- rad Potkomiteta za žalbe i molbe
- formiranje konačnog biračkog spiska
- štampanje glasačkih listića
- administrativne pripreme za izborni dan
- rad Centralne izborne komisije
- izborni dan
- postupak sa glasačkim listićima u Centru za prebrojavanje i rezultate.

SARADNJA SA DRUGIM ORGANIZACIJAMA

Nastavljajući tradiciju saradnje sa nevladinim organizacijama, CeSID i Centar za monitoring izbora iz Podgorice zajednički su organizovali posmatranje registracije birača i glasanja u Crnoj Gori. Postojala je namera da se u saradnji sa Jugoslovenskim komitetom za ljudska prava iz Beograda (JUKOM) okupe timovi pravni-ka čiju bi okosnicu činilo 40 posebno obučanih advokata, raspoređenih u isto toli-ko regionalnih centara u Srbiji, Crnoj Gori i Kosovu i Metohiji. Namera je bila da ovi timovi pružaju besplatnu pravnu pomoć i daju savete licima koja su imala pravo da se registruju. Nažalost, zbog zakašnjenja akreditacija, ovaj deo projekta u trenutku kada je trebalo da se realizuje izgubio je svoju svrhu.

NORMATIVNI OKVIR IZBORA ZA SKUPŠTINU KOSOVA – izbori 2001. godine –

Normativni okvir izbora za skupštinu Kosova čini više propisa: Uredbe UNMIK-a, izborna pravila koja donosi Centralna izborna komisija, administrativna uputstva i procedure koja izdaje Odeljenje operative izbora OEBS, odnosno direktor toga Odeljenja.

1. Uredbe UNMIK-a

Nesumnjivo najznačajnije uredbe UNMIK-a koje se odnose na izbore obuhvataju:

- Ustavni okvir za privremenu samoupravu (UNMIK /reg 2001/9)
- Registraciju političkih stranaka (UNMIK /reg 2000/16)
- Registraciju nevladinih organizacija (UNMIK /reg 1999/22)
- Civilnu registraciju (2000/13).

2. Izborna pravila

Izborna pravila donosi Centralna izborna komisija. Obuhvataju ukupno 12 pravila. Svako od izbornih pravila odnosi se na određenu problematiku ili uređuje neko od pitanja od značaja za izbore:

- Izorno pravilo br. 1 (12. V 2001) jeste pravilnik ponašanja za političke partije, koalicije, građanske inicijative, nezavisne kandidate, njihove podržavaoce i kandidate
- Izorno pravilo br. 2 (24 V 2001) odnosi se na Izbornu potkomisiju za molbe i žalbe
- Izorno pravilo br. 3 (24. V 2001) uređuje potvrđivanje političkih partija, koalicija, nezavisnih kandidata i građanskih inicijativa
- Izorno pravilo br. 4 (13. VI 2001) odnosi se na opštinske izborne komisije

- Izorno pravilo br. 5 (13. VI 2001) odnosi se na izborne posmatrače
- Izorno pravilo br. 6 (20. VI 2001) uređuje informisanje birača
- Izorno pravilo br. 7 (13. VII 2001) odnosi se na medije tokom izborne kampa-
nje
- Izorno pravilo br. 8 (16. VIII 2001) uređuje registraciju kandidata
- Izorno pravilo br. 9 (29. IX 2001) odnosi se na komisije biračkih mesta
- Izorno pravilo br. 10 (29. IX 2001) uređuje objavljivanje finansija kampanje i
ograničenje troškova
- Izorno pravilo br. 11 (2. X 2001) odnosi se na biračka mesta, komisije
biračkog mesta i glasanje
- Izorno pravilo br. 12 (2. X 2001) uređuje proces prebrojavanja.

3. Administrativne procedure

Administrativne procedure i uputstva donosi Odeljenje operative izbora OEBS-a, odnosno direktor toga Odeljenja. Pravni osnov ovlašćenja za donošenje administrativnih procedura i uputstava sadržan je u izbornim pravilima. Ovom vrstom izbornih propisa bliže se uređuju pojedina pitanja vezana za izbore i konkretizuju pitanja uređena izbornim pravilima. Na primer: Administrativnom procedurom br. 10, od 10. novembra 2001, bliže se uređuje šta se na biračkom mestu može isticati (zastava, simboli), a koji se materijal namenjen kampanji ne može isticati na biračkom mestu i u njegovoj blizini; Administrativnom procedurom br. 12 od 13. novembra bliže se uređuje zabrana unošenja oružja na biračko mesto kao i mogući i dopušteni izuzeci od ove zabrane.

4. Ostali normativni izvori

Pored navedenih izvora, relevantne izvore čine i određeni programi, kao npr. program za glasanje birača sa posebnim potrebama kojim se uređuje period kada glasaju ova lica (od 31. X do 16. XI), kao i subjekti na koje se ovaj program odnosi (npr. lica u zatvorima, hospitalizovana lica, bolničko osoblje, nepokretna lica, lica koja su vezana za svoje domove usled straha i dr.).

USTAVNI OKVIR ZA PRIVREMENU SAMOUPRAVU I UREĐIVANJE IZBORA

Ustavni okvir za privremenu samoupravu (Uredba UNMiK /reg 2001/9) jeste najviši pravni akt kojim se uređuju izbori. Ustavni okvir uređuje, između ostalog, i izbore za Skupštinu. Odredbe o izborima su iscrpne, znatno šire nego što se materija izbora tradicionalno uređuje u aktima najviše pravne snage. To ukazuje na nameru i nastojanje da se bitni izborni principi posebno zaštite od čestih promena i tako se obezbedi zaštita izbornog prava kao osnovnog prava građana i stabilnost izbornih institucija i mehanizama, jer se ova vrsta pravnih propisa menja po složenijoj i strožijoj proceduri.

U Poglavlju IX Ustavnog okvira uređene su institucije privremene samouprave. Članom prvim ovog poglavlja uređuju se izbori za Skupštinu. U tom sklopu uređena su sledeća pitanja:

- broj poslanika u Skupštini (ukupno 120)
- dužina trajanja mandata (mandat poslanika traje 3 godine)
- aktivno i pasivno biračko pravo, svojstva biračkog prava i uslovi pod kojima se
stiču (18 godina i pravna sposobnost za glasanje)
- princip raspodele mandata prema proporcionalnom pravilu (proporcionalni
izborni sistem)
- izborne jedinice (obrazuje se samo jedna izborna jedinica)
- čvrsto strukturirane izborne liste na kojima se redosled kandidata utvrđen na
kandidatskoj listi ne može menjati, a mandati koje je osvojila kandidatska lista do-
deljuju se kandidatima sa liste prema redosledu kako su navedeni na listi
- mere pozitivne akcije pri izboru poslanika iz redova manjinskih zajednica (od
ukupno 120 poslanika, 20 poslaničkih mesta rezervisano je za poslanike koji pri-
padaju nealbanskim nacionalnim zajednicama, koji, dakle pripadaju manjinskim
zajednicama i reprezentuju nacionalne manjine. Od toga 10 poslaničkih mesta re-
zervisano je za stranke, koalicije i nezavisne kandidate koji se izjasne da predsta-
vljaju zajednicu Srba, a preostalih 10 mandata za zajednice Roma, Aškalija i Egi-
pcana (ukupno 4 mandata), zajednicu Bošnjaka (ukupno 3 mandata), zajednicu Tu-
raka (ukupno 2 mandata) i zajednicu Goranaca (ukupno 1 mandat)
- mere pozitivne akcije koje osiguravaju uslove za ravnomernu zastupljenost
kandidata oba pola na kandidatskim listama kao i pri dodeli mandata koje je lista
osvojila (garantovanje određene pozicije na kandidatskoj listi)

- pravo kandidovanja, uz isključivanje određenog kruga lica koji se ovim pravom ne može koristiti (član Centralne izborne komisije, Potkomisije za prigovore i žalbe u vezi sa izborima, izborne komisije za Skupštinu, biračkog odbora, pripadnik Kosovskog zaštitnog korpusa ili Kosovske policijske službe, sudija ili tužilac, lice na odsluženju kazne izrečene od strane Međunarodnog tribunala za ratne zločine za bivšu Jugoslaviju kao i lice protiv koga je Tribunal podigao optužnicu a ono se nije odazvalo pozivu da se pojavi pred Tribunalom, lica koja su izgubila pravnu sposobnost konačnom sudskom odlukom).

REGISTRACIJA BIRAČA

Registracija birača uređena je posebnim aktom (Uredba UNMiK reg. 2000/13)

Uredbom se ustanovljava Centralni civilni registar za popis stanovništva na Kosovu i Metohiji, kao i popis privremeno raseljenih lica sa Kosova i Metohije koja žive izvan Kosova i Metohije. Pored toga, uredbom se uređuju uslovi pod kojima se lice može upisati u ovaj registar i procedura registracije. Posebno je uređena zaštita prava građana na upis u civilni registar (odlučivanje o žalbama u slučaju odbijanja upisa u registar), kao i ustanovljavanje posebnog tela (Registraciona komisija za žalbe) u čijoj je nadležnosti odlučivanje o žalbama na upis, odnosno odbijanje upisa u registar.

IZBORNA PRAVILA I UREĐIVANJE IZBORA

Izbornim pravilima, donetim od strane Centralne izborne komisije, a na osnovu ovlašćenja datog u uredbama specijalnog predstavnika generalnog sekretara, posebno su uređena sledeća pitanja:

Učesnici u izornoj utakmici i pravila njihovog ponašanja

Nekoliko izbornih pravila odnosi se na subjekte učesnike u izornoj utakmici i uređuju njihova opšta prava i obaveze u vezi sa izborima, vezana za obezbeđivanje elementarnih pretpostavki za regularne i demokratske izbore, a naročito:

- prava i obaveze političkih partija, koalicija, građanskih inicijativa, nezavisnih kandidata i građana koji ih podržavaju, a koje su vezane za učešće u izborima i posebno njihova prava i obaveze u toku izborne kampanje (npr. javna okupljanja,

promotivni skupovi, jednaki pristup medijima, plakati, poster i drugi promotivni materijal vezan za izbornu kampanju i njegova distribucija) (Izorno pravilo br. 1)

- prijavljivanje političkih partija, koalicija, nezavisnih kandidata i građanskih inicijativa za učešće na izborima, uslovi za učešće i prijavljivanje i procedura prijavljivanja (Izorno pravilo br. 3)

- zabrana zastrašivanja i nasilja tokom izbornog procesa i kažnjivost takvog ponašanja kao i propisivanje radnji koje se odvijaju pre glasanja, a predstavljaju kažnjive radnje (npr. izborna čutnja, zabrana izborne propagande i uticaja na birače u toku izborne čutnje) (Izorno pravilo br. 1).

Kandidovanje

U vezi sa pravom kandidovanja koje pripada političkim partijama, njihovim koalicijama, građanskim inicijativama i nezavisnom kandidatu, posebno se uređuju uslovi kandidovanja kao i prava i obaveze podnosilaca kandidatskih lista, odnosno predlagača kandidata:

- registracija kandidata uz bliže uređivanje uslova koje je potrebno zadovoljiti prilikom kandidovanja i formiranja kandidatske liste, uslove za kandidaturu nezavisnog kandidata i posebno bliže uređivanje načela ravnomerne zastupljenosti kandidata oba pola na kandidatskim listama (Izorno pravilo br. 8).

Organi za sprovođenje izbora

Nekoliko Izbornih pravila uređuje materiju koja se odnosi na različite organe koji čine izbornu administraciju i imaju nadležnosti u vezi sprovođenja izbora. Osnovni princip pri obrazovanju ovih organa jeste njihova nezavisnost koja se obezbeđuje posebnim kriterijumima postavljenim za izbor članova, propisivanjem neospojivosti funkcija zbog sukoba interesa, zahtevom za kompetentnošću članova, višepartijskim sastavom i dr. U vezi sa organima za sprovođenje izbora posebnim izbornim pravilima uređeno je formiranje organa za sprovođenje izbora:

- Izborne potkomisije za molbe i žalbe, njen sastav, način izbora članova, kvalifikacije za članstvo u potkomisiji, ovlašćenja potkomisije u vezi sa zaštitom izbornog prava i procedure izbora, pravna sredstva za zaštitu izbornog prava i procedura obraćanja Izornoj potkomisiji za molbe i žalbe, kao i postupak rada (Izorno pravilo br. 2)

- Opštinske izborne komisije, njihov sastav i kriterijumi koji moraju biti zadovoljeni pri određivanju sastava ovih tela, način izbora članova opštinskih izbornih komisija, nespojivost funkcija sa kandidaturom zbog sukoba interesa, postupak izbora, način rada i ovlašćenja (Izorno pravilo br. 4)

- Komisije biračkih mesta, način imenovanja njihovih članova, kriterijumi za određivanje sastava članova komisija biračkih mesta koji moraju biti zadovoljeni prilikom njihovog imenovanja, kvalifikacija za obavljanje poslova u komisiji kao i njena ovlašćenja (Izorno pravilo br. 9 i Izorno pravilo br. 11).

Posmatranje i kontrola izbora

Saglasno standardima dokumenta iz Kopenhaga posebnim izbornim pravilom uređeno je nadgledanje izbora koje kroz kontrolu izbornog procesa doprinosi transparentnosti i demokratičnosti izbora u celini. Izbornim pravilima uređena su sledeća pitanja:

- monitoring izbora od strane domaćih i stranih nevladinih organizacija, kao i posmatrača određenih od strane političkih stranaka, koalicija, građanskih inicijativa i nezavisnog kandidata, uslovi i postupak akreditovanja, prava posmatrača vezana za praćenje izbora, izborne radnje kojima mogu prisustvovati, kao i obaveze kojih se posmatrači moraju pridržavati (Izorno pravilo br. 5).

Uloga medija u izbornom procesu

S obzirom na značaj koji mediji imaju u izbornom procesu, izbornim pravilima se detaljno uređuje uloga koju mediji imaju u toku izbora, a naročito u vezi sa informisanjem birača kao i informisanja u toku izborne kampanje. Posebno su uređena sledeća pitanja:

- informisanje birača o izbornim pravima, toku odvijanja izbora, učesnicima u izornoj utakmici, njihovim programima i kandidatima u različitim vrstama informativnih medija, kao i obaveze medija u vezi sa tim (Izorno pravilo br. 6)

- uloga medija tokom izborne kampanje, a naročito obaveze medija da postupaju pravično i pošteno tokom izborne kampanje uz preciziranje ovih načela, zabrana plaćenog političkog oglašavanja, slobodan i pravičan pristup elektronskim medijima i propisivanje sankcija u slučaju kršenja propisa (Izorno pravilo br. 7).

Finansiranje izborne kampanje i ograničenje troškova

Jedan od važnih pokazatelja demokratičnosti izbora jesu izvori finansiranja izborne kampanje, ukupni troškovi izborne kampanje i naročito javno objavljivanje visine fondova namenjenih izornoj kampanji i njihova kontrola. U vezi sa ovim pitanjima izbornim pravilima je posebno uređeno:

- objavljivanje finansija izborne kampanje, ograničenje troškova namenjenih izornoj kampanji, kao i kontrola finansijskih sredstava u toku izborne kampanje (poverena posebnoj Kancelariji za kontrolu političkog finansiranja) (Izorno pravilo br. 10),

Glasanje

Glasanje je najznačajnija izborna radnja kojom birači iskazuju svoju biračku volju. Procedure glasanja uređene su detaljno i iscrpno posebnim izbornim pravilima koja se odnose na:

- biračka mesta (lokacija i opis biračkog mesta), lica koja imaju ovlašćenje da budu prisutna na biračkom mestu u toku procesa glasanja, ulogu i ovlašćenja koju na biračkim mestima u toku postupka glasanja imaju komisije biračkog mesta i sam tok i procedure glasanja, vreme kada se odvija glasanje, procedure identifikacije birača, jemstvo tajnosti glasanja, izgled glasačkih listića, pravila o nevažećim glasačkim listićima, održavanje reda na biračkom mestu u toku procesa glasanja, povrede izbornog prava u toku glasanja (Izorno pravilo br. 11).

Utvrđivanje rezultata glasanja

Posebnim izbornim pravilom uređena je procedura prebrojavanja glasova na biračkim mestima unutar Kosova i Metohije, kao i u Centru za prebrojavanje glasova za glasove sa biračkih mesta izvan Kosova i Metohije. Ovom procedurom utvrđuju se rezultati izbora, i u vezi sa tim posebno su uređeni:

- osnovni principi na kojima počiva prebrojavanje glasova (tačnost, otvorenost, efikasnost, kontrola u obradi rezultata glasanja, zaštita tajnosti glasanja i dr.), određena su mesta za prebrojavanje glasova na biračkim mestima unutar Kosova i Metohije i u Centru za prebrojavanje i rezultate za biračka mesta izvan Kosova i Metohije, utvrđene su procedure prebrojavanja glasova i određeni kriterijumi za važeće

odnosno nevažeće glasačke listiće, uređeno je izveštavanje o preliminarnom prebrojavanju glasova na biračkom mestu, čuvanje i transport izbornog materijala sa biračkih mesta (posebno sa biračkih mesta izvan Kosova i Metohije), procedure zaštite prava vezanih za glasanje i utvrđivanje rezultata glasanja (Izborna pravilo br. 12).

ZAKLJUČAK

Celina normativnog okvira parlamentarnih izbora na Kosovu i Metohiji obezbeđuje uslove za regularne izbore za poslanike Skupštine Autonomne pokrajine Kosovo i Metohije.

Na osnovu uvida u različite izvore koji grade normativni okvir izbora mogu se izvesti i neki posebni, precizniji zaključci.

1. Normativni okvir izbora strukturiran je tako da obezbeđuje sve neophodne komponente za normativne pretpostavke regularnih izbora.

2. Osnovna izborna prava, izborni sistem, institucije i mehanizmi izbora uređeni su Ustavnim okvirom što ih štiti od čestih promena, budući da se Ustavni okvir menja po složenijoj proceduri. Valja naglasiti da je zbog specifičnih okolnosti na Kosovu i Metohiji Ustavni okvir donet od strane međunarodne zajednice (UNMiK).

3. Izborna prava (opšte i jednako) garantovano je svim punoletnim građanima uz uslov da su upisani u registar birača.

4. Izborna regulativa je precizna i dostupna javnosti.

5. Sva ključna pitanja izbora uređena su izbornom regulativom.

6. Izborna regulativa utvrđuje periodičnost odvijanja izbora i u tom pogledu zadovoljava standarde vezane za odvijanje izbora u razumnim i unapred propisanim intervalima.

7. Tip izbornog sistema uređen je ustavnim dokumentom, što govori o važnosti koje se pridaje tom pitanju. U primeni je proporcionalni izborni sistem, koji u datim uslovima može odraziti svu složenost političkih i drugih interesa građana (npr. multietnički sastav stanovništva).

8. Izborne jedinice su, takođe, uređene ustavnim dokumentom. Kosovo i Metohija je jedna izborna jedinica što u uslovima postojanja proporcionalnog izbornog sistema obezbeđuje visok indeks proporcionalnosti i očuvanje srazmere između broja osvojenih glasova i broja osvojenih mandata u skupštini.

9. Izbornim pravilima ustanovljeni su organi za sprovođenje izbora i uređeni mehanizmi (sastav, izbor, način rada) koji obezbeđuju njihovu samostalnost i nezavisnost u radu.

10. Posebno je uređena zaštita izbornog prava, pravna sredstva koja stoje na raspolaganju u cilju zaštite, nadležni organi koji o tome odlučuju, dvostepenost procedure i dr.

11. Garantovana su prava na kontrolu izbora kao i monitoring izbora od strane nevladinih organizacija i učesnika u izbornom procesu, kao i praćenje toka izbora i izbornih aktivnosti od strane medija.

12. Izbori se ne uređuju zakonom, već propisima druge vrste. Ovo se može objasniti okolnostima pod kojima se sprovode izbori na Kosovu i Metohiji u uslovima u kojima ne postoji zakonodavno telo koje tek treba izabrati.

13. Normativni izvori nisu kodifikovani. Čini ih više pravnih propisa različite pravne prirode (uredbe, izborna pravila, administrativna uputstva i procedure). Donose ih različiti subjekti (UNMiK, Centralna izborna komisija, Odeljenje operative izbora OEBS). Odnos između ovih propisa je jasno postavljen. Ovlašćenje za donošenje nižeg pravnog propisa sadržano je u višem pravnom propisu. Uredba sadrži ovlašćenje za donošenje izbornog pravila, a izborna pravila ovlašćuju na donošenje administrativnog uputstva, odnosno procedure.

14. Sudeći prema sadržini materije, centralnu grupu izbornih propisa čine Izborna pravila. Ni Izborna pravila nisu kodifikovana, već obuhvataju više posebnih pravila od kojih se svako odnosi na određeno pitanje. Izborna pravila su doneta u razdoblju od približno pet meseci (od 12. maja 2001. do 2. oktobra 2001). Noliko izbornih pravila menjano je ubrzo nakon usvajanja (npr. Izborna pravila br. 2 od 24 maja 2001. menjano je amandmanima od 28. juna 2001). Bilo bi nesumnjivo bolje da su sva izborna pravila doneta zajedno, kako bi učesnicima u izborima unapred bila poznata sva pravila po kojima se izbori odvijaju, kao i da nisu menjana kratko vreme nakon što su doneta, jer to ne obezbeđuje stabilnost izbornih procedura i pravila po kojima učesnici u izborima sudeluju u izbornoj utakmici.

Prema uputstvima OSCE za ekspertsku analizu i ocenu izborne regulative „Izborna zakonodavstva doneseno u „poslednjem trenutku“ negativno utiče na legitimnost zakonodavstva i onemogućava da politički učesnici i glasači budu pravovremeno informisani o pravilima izbornog procesa“. Zato, izborna zakonodavstva mora biti doneseno i usvojeno dosta pre održavanja izbora kako bi se političkim učesnicima i glasačima pružilo dovoljno vremena da se informišu o pravilima izbornog procesa.

15. Može se zapaziti da pri određivanju pravila o stupanju na snagu izbornih pravila nije propisano uobičajeno vreme čekanja zakona (*vacatio legis*). Najveći broj izbornih pravila stupio je na snagu danom donošenja (Izborna pravila br. 1, 2,

3, 4, 5, 6, 7, 10, 11 i 12). Dva izborna pravila primenjuju se retroaktivno: Izorno pravilo br. 8 je doneto 16. avgusta, a stupilo je na snagu 11. avgusta (član 9) i Izorno pravilo br. 9 koje je doneto 29. septembra, a stupilo je na snagu 7. septembra (član 9). Pravilo da propis stupa na snagu danom donošenja samo se izuzetno primenjuje, dok se retroaktivnom primenom propisa krše standardi pravne sigurnosti garantovani međunarodnim pravom.

Prema uputstvima OSCE za ekspertsku analizu i ocenu izborne regulative „izorno zakonodavstvo treba biti doneto u skladu sa važećim zakonskim odredbama kojima se uređuje promulgacija zakona od strane parlamenta“. Izborna regulativa koja ne zadovoljava ovaj zahtev „može imati sumnjivi legitimitet, uz rizik da bude poništena od strane sudova“.

POSMATRANJE REGISTRACIJE BIRAČA I VERIFIKACIJE PRIVREMENOG BIRAČKOG SPISKA

REGISTRACIJA BIRAČA ORGANIZACIONE PRIPREME I POČETAK POSMATRANJA

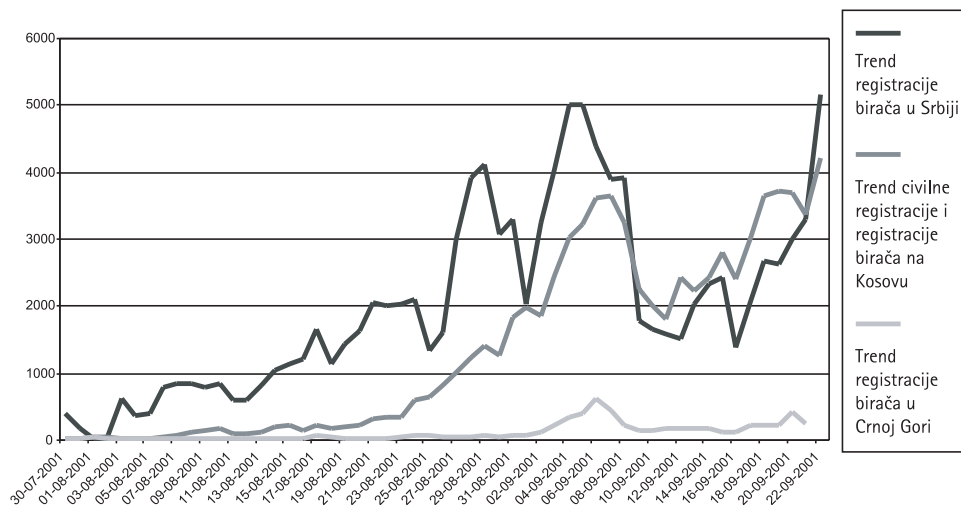
Kao i na septembarskim i decembarskim izborima 2000. godine, CeSID je u nameri da organizuje kvalitetno nadgledanje registracije birača koristio oprobano strukturu piramide nadležnosti. Ponovo se na vrhu našla republička kancelarija, zatim je tu bilo 20 regionalnih kancelarija sa mrežom od 168 opštinskih koordinatora i nekoliko hiljada volontera. Znajući da će težište aktivnosti biti na Kosovu i Metohiji, pristupilo se ojačavanju mreže volontera na ovom prostoru, uz pomoć dva postojeća koordinaciona tima u Kosovskoj Mitrovici i Štrpcu.

Početak postupka registracije birača u Srbiji obeležili su pregovori predstavnika srpske vlade i predstavnika UNMiK-a. Neposredan povod ovih razgovora bio je nesporazum nastao početkom registracije birača, 30. avgusta, na teritoriji Srbije. Službenici IOM su otvorili registraciona mesta u skladu sa prethodnom najavom, ali bez postizanja konačnog dogovora sa republičkim vlastima oko načina rada. Tog dana, službenici IOM-a (Međunarodna organizacija za migracije) otvorili su registraciona mesta u više od 50 gradova u Srbiji i Crnoj Gori. Intervencijom republičkih organa prekinut je rad registracionih timova. Razlog ovog postupka bio je zahtev Komesarijata za izbeglice Republike Srbije da se u potpunosti omogući uvid i kopiranje podataka o registrovanim licima. Ovom zahtevu nije udovoljeno. Usledili su razgovori između ambasadora OEBS-a na Kosovu i Metohiji Dana Evertsa i potpredsednika srpske vlade Nebojše Čovića. Kao rezultat dogovora, registraciona mesta u Srbiji ponovo su otvorena 2. avgusta 2001. godine, dok se Komesarijat za izbeglice Republike Srbije u registraciju birača uključio uzimajući aktivnu ulogu.

Početak avgusta meseca, registraciona mesta bila su gotovo prazna. Tek sredinom istog meseca, počela je medijska kampanja u organizaciji vlade Republike Srbije i Komesarijata za izbeglice Republike Srbije pod sloganom „Pokažimo koliko nas ima“. U sklopu ove kampanje, javnosti su se obratili zvaničnici srpske i jugoslovenske vlade, među kojima i predsednik SRJ dr Vojislav Koštunica i premijer Srbije

dr Zoran Đinđić, kao i druge javne ličnosti među kojima i patrijarh srpski gospodin Pavle, pozivajući kosovske Srbe da se registruju, a istovremeno se ograđujući od poziva na izlazak na izbore. Poziv građanima da se odazivu izborima u tom trenutku bio je uslovljen početkom povratka raseljenih i pronalaženjem nestalih lica srpske nacionalnosti, kao i poboljšanjem bezbednosne situacije na Kosovu.

Prvi poziv uputili su zvaničnici srpske vlade. Vladika Artemije registrovao se 22. avgusta, dok su poslednje nedelje avgusta (24. 08) poglavar Srpske pravoslavne crkve patrijarh Pavle i predsednik SRJ Vojislav Koštunica pozvali Srbe na Kosovo i sva raseljena lica u Srbiji da se registruju. Uporedo sa ovim postupcima jugoslovenskih vlasti, timovi OMIK-a obilazili su enklave na Kosovu pozivajući Srbe i drugo nealbansko stanovništvo da se registruje. Rezultati su bili očigledni. U prve tri nedelje registracije u Srbiji (bez Kosova i Metohije) registrovalo se tek nekoliko hiljada raseljenih lica. Više desetina hiljada Srba će to učiniti u poslednjoj nedelji registracije. Kako se broj registrovanih lica povećavao svakim danom poslednje nedelje registracije, OMIK i IOM, 07. 09. 2001, donose odluku o produžetku registracije tokom naredne dve nedelje do 22. 09. 2001. godine.

Budući da postupak akreditovanja domaćih posmatrača do ovog datuma nije zvanično počeo, regionalni koordinatori CeSID-a su stupili u kontakt sa koordinatima i supervizorima IOM-a. Predusretljivošću pojedinih službenika IOM-a, CeSID-ovim volonterima je omogućen pristup registracionim mestima i bez akreditacija u Zaječaru, Čačku, Gornjem Milanovcu, Novom Pazaru, Boru, Negotinu i Kladovu. Na ovim registracionim mestima posmatrači CeSID-a bili su prisutni do poslednjeg dana registracije.

Sredinom avgusta, na sastanku sa predstavnicima OMIK-a u Leposaviću, CeSID je uputio zvaničan zahtev za akreditovanje prve grupe posmatrača. Prve akreditivne formulare OMIK je dostavio krajem meseca uz sugestiju da bi potencijalni posmatrači trebalo da budu registrovani glasači, dakle stanovnici Kosova i Metohije ili interno raseljena lica sa Kosova i Metohije. Međutim, smatrajući da se za domaćeg posmatrača može prijaviti svaki državljanin SRJ, a ne isključivo glasač registrovan na Kosovu i Metohiji, zahtev CeSID-a bio je da se omogući akreditovanje za sve volontere bez ovog uslova. Kompromis je postignut dogovorom da akreditovani posmatrači na Kosovu i Metohiji budu žitelji pokrajine, a da posmatrači u Srbiji i Crnoj Gori neće morati nužno da ispunjavaju ovaj uslov.

Po dobijanju akreditivnih formulara, volonteri CeSID-a i CEMI-ja su uspeali da ih, u roku od tri dana, distribuiraju u 81 grad u Srbiji i 22 grada u Crnoj Gori, popune i pošalju natrag u Prištinu, sa zvaničnim zahtevom da se organizaciji i kandidovanim volonterima prizna status posmatrača. Međutim, čekanje odluke Centralne izborne komisije Kosova i Metohije i akreditivnih kartica, potrajalo je pune tri nedelje.

Bez obzira na neizvesnost u pogledu vremena potrebnog da administracija OMIK-a okonča postupak akreditovanja posmatrača, eksperti CeSID-a su napravili priručnik za posmatranje registracije birača. Priručnik je obuhvatio kraću analizu pozitivno-pravnih propisa vezanih za registraciju birača i deo koji je govorio o pravima i obavezama posmatrača. Organizovana su dva jednodnevna seminara u Beogradu i Podgorici, tj. treninga za trenere posmatrača. Učesnici seminara su bili CeSID-ovi i CEMI-jevi lokalni koordinatori, koji su do trenutka dobijanja akreditacija uspeali da obuče 1200 volontera. Na osnovu odluke Centralne izborne komisije (CIK), usvojene na sednici ove Komisije dana 13. 09. 2001, grupa od 576 akreditovanih posmatrača CeSID-a i CEMI-ja je 17. 09. 2001, počela zvanično posmatranje postupka registracije birača. Posmatrači CeSID/CEMI su u preostalih šest dana registracije birača bili prisutni na svim registracionim mestima u Srbiji i Crnoj Gori.

Ovom odlukom, međutim, CeSID nije stekao pravo posmatranja rada CIK Koso-

va i Izborne administracije OMiK-a. Od ovog dana će početi prepiska i razgovori sa zvaničnicima kosovske izborne administracije o ovom pitanju. Akreditovanje volontera će biti nastavljeno po istom principu i uz isto kašnjenje. Svaka nova količina akreditivnih formulara će morati da sačeka sednicu CIK-Kosova i dobije posebno odobrenje na osnovu kojeg će se izrađivati akreditivne kartice.

POTVRĐIVANJE PARTIJA I KOALICIJA

Uporedo sa registracijom birača, tekao je i postupak za potvrđivanje političkih partija, koalicija, građanskih inicijativa i nezavisnih kandidata. Pored kampanje koja je pozivala na registraciju, srpski i jugoslovenski političari su bili obazrivi po pitanju preporuke kosovskim Srbima za izlazak na izbore. Posledica toga bila je da se približavao kraj roka za prijavu partija, a da sa strane srpske zajednice nije bilo nijednog registrovanog političkog kandidata za predstojeće izbore.

Do kraja najavljenog roka za prijavljivanje potvrđene su prijave 25 političkih subjekata. Dana 24. septembra potvrđena je i građanska inicijativa kosovskih Srba, „Koalicija Povratak“. Ovim je utvrđen i konačan broj od 26 političkih partija, građanskih inicijativa i nezavisnih kandidata koji će se takmičiti za osvajanje 120 poslaničkih mesta u parlamentu pokrajine. Postupak potvrde nisu uspele da prođu četiri partije zbog nedovoljnog broja skupljenih potpisa.

ORGANIZACIJA REGISTRACIJE BIRAČA I CIVILNE REGISTRACIJE, USLOVI ZA CIVILNU REGISTRACIJU I REGISTRACIJU BIRAČA

Organizacija registracije

Centralni organ zadužen za sprovođenje registracije bila je Centralna izborna komisija Kosova (CIK-Kosova). Obrazovana u skladu sa UNMiK pravilom 2000/65, Komisija je počela sa radom krajem aprila 2001. godine.

Sastav Komisije bio je sledeći:

1. devet članova – građana Kosova (jedno mesto rezervisano za predstavnika srpske zajednice)
2. tri člana – predstavnika međunarodne zajednice

3. direktor odseka Izbornih operacija OMiK (ex officio član komisije).

CIK Kosova je usvojila izborna pravila koja se tiču registracije birača, civilne registracije i ustanovila procedure za postupke po žalbama i molbama kao i posebno telo, Potkomitet za žalbe i molbe. Zadatak Potkomiteta bio je da rešava o žalbama uložnim na postupak registracije birača i izborni postupak.

Međunarodna organizacija za migracije (IOM) u saradnji sa opštinskim poverenicima Komesarijata za izbeglice RS i Crne Gore otpočela je registraciju birača u 81 centru u Srbiji i 19 centara u Crnoj Gori. Postojale su dve vrste registracionih centara:

1. Stacionarni centri za registraciju birača, koji su pokrivali područja sa većim brojem raseljenih lica, uglavnom u većim gradovima u Srbiji (12 gradova) i Crnoj Gori (Podgorica)

2. Povremeni centri za registraciju birača, koji će pokrivati područja sa manjim brojem raseljenih lica i u čijem sastavu će funkcionisati mobilni timovi koji će registrovati potencijalne birače po pozivu (udaljena planinska naselja).

Postupak registracije birača na Kosovu i Metohiji imao je nešto drugačiji oblik. Uporedo sa registracijom birača, bila je organizovana i civilna registracija građana Kosova i Metohije. Iako, formalno, dve zasebne procedure, jedna u nadležnosti OMiK-a, druga u nadležnosti UNMiK-a, bile su sprovedene istovremeno, u centrima za registraciju otvorenim na teritoriji pokrajine. Za građane Kosova i Metohije koji borave u inostranstvu, a radi se o preko 35 zemalja sveta, IOM je obezbedio mogućnost registracije putem pošte. Središte ove aktivnosti bilo je u centralnoj kancelariji IOM-a u Beču.

Uslovi neophodni za registraciju

Za stanovnike Kosova i Metohije civilna registracija u UN-u bila je uslov koji su građani morali da ispune kako bi mogli da se registruju kao birači. Registracija birača bila je uspešna ukoliko je osoba na dan izbora, 17. novembra 2001. godine, ispunjavala uslov starosne dobi od 18 godina života.

Pored ovog, zahtevalo se ispunjenje jednog od sledećih uslova:

- lice je rođeno na Kosovu i Metohiji, ili mu je jedan od roditelja rođen na Kosovu i Metohiji
- boravište na Kosovu i Metohiji pet uzastopnih godina
- lice je bilo primorano da napusti Kosovo i Metohiju.

Pored opštih uslova, lica sa boravištem van Kosova i Metohije (izbeglice i privre-

meno raseljena lica) morala su da ispune i jedan posebni uslov: da su dana 1. januara 1998. godine bili žitelji pokrajine.

Svim licima o čijim su zahtevima za registraciju registracioni timovi odlučili negativno ostavljena je mogućnost ulaganja žalbe Potkomisiji za žalbe i molbe.

NEPRAVILNOSTI KOJE SU POSMATRAČI CeSID-a I CEMI-ja KONSTATOVALI TOKOM REGISTRACIJE BIRAČA I CIVILNE REGISTRACIJE

Prethodna napomena

Posmatračima CeSID-a i CEMI-ja je po pristizanju akreditacija iz Prištine, 15. 09. 2001, preostalo svega šest dana postupka za posmatranje rada stacionarnih i mobilnih registracionih timova. U dobijenom odobrenju, međutim, nije bilo pomena o mogućnosti posmatranja rada CIK, kao ni o mogućnosti slanja dugoročnih posmatrača koji bi nadgledali rad izborne administracije OMiK-a. Utoliko je tretman domaćih posmatrača, suprotno Kopenhaškom dokumentu, usvojenom u okviru OEBS-a 1990, bio daleko lošiji od tretmana stranih posmatrača (Posmatračka misija Saveta Evrope), kojima je bilo uvaženo pravo na posmatranje svih radnji preduzetih tokom priprema i sprovođenja postupka registracije, pa i pravo na imenovanje predstavnika-posmatrača rada Centralne izborne komisije.

Iz tog razloga, sledeći zaključci odnose se na poslednju nedelju registracije, ograničavajući se isključivo na posmatranje rada registracionih timova u Srbiji, Crnoj Gori i delovima Kosova i Metohije nastanjenim nealbancima.

Izgled i organizacija registracionih mesta na Kosovu i Metohiji, u Srbiji i Crnoj Gori

Registraciona mesta na Kosovu i Metohiji imala su drugačiji izgled i funkciju od istih van Kosova i Metohije. Tokom priprema za opštinske izbore 2000. obavljena je civilna registracija i registracija birača kao jedinstveni postupak. Pripremajući opšte izbore 2001, ova dva postupka su bila formalno razdvojena, timovi UNMiK-a su obavljali civilnu registraciju, a timovi OMiK-a registraciju birača.

Najveći broj timova je delio istu prostoriju, često bez ikakve vidljive oznake o kojem timu je reč. Lica koja su dolazila da se registruju, naročito u početku, često su

se samo civilno registrovala, smatrajući da su se time registrovali i kao birači.

U nekoliko izolovanih enklava, registracija je obavljana pored verskih objekata. Ovakav postupak registracionih timova ne smatramo povredom, iako su pravila naglašavala da registraciona kao i glasačka mesta budu otvorena na neutralnim teritorijama (van verskih, političkih i vojnih objekata). Pomenuti objekti su bili po informacijama posmatrača jedini na kojima je registracija mogla da se obavi.

Zbog nepoznavanja postupka i sofisticirane opreme koja se koristila za fotografisanje i uzimanje otisaka prstiju, kao i opšteg nepoverenja prema postupcima međunarodne zajednice, postojao je strah kod pripadnika srpske etničke zajednice na Kosovu i Metohiji da će se prikupljeni podaci koristiti i u druge namene, osim izbora.

U Srbiji su, po prevazilaženju početnih problema, prostorije registracionih timova bile smeštene u zgradama škola i opština. Često su prostorije bile premale da prime sva zainteresovana lica, tako da je često dolazilo do gužve na registracionim mestima. U nekim mestima registracioni timovi su bili smešteni u prostorijama Komesarijata za izbeglice ili prostorijama opštinskih službi, tako da je bilo teško razdvojiti aktivnosti službenika IOM od aktivnosti službenika Komesarijata.

Štaviše, poverenici Komesarijata su preuzimali ulogu supervizora rukovodeći Centrom (južna Srbija), dok su to negde povremeno činili i prevodioci (SE330-Niš).

Raspored rada i radno vreme centara za registraciju birača

Raspored rada Centara je uglavnom poštovan. S obzirom na lošu kampanju i informisanost potencijalnih registranata, važno je bilo poštovati objavljeni plan rada. Posmatrači CeSID-a su uočili da registracija najavljena 19. 09. 2001. u Kniću nije obavljena, već je bila izmeštena u Kragujevac. Dana 21. 09. 2001. registracija nije obavljena u Boljevcu, s tim da su građani obavešteni da svoje pravo mogu ostvariti narednog dana u Zaječaru.

Shodno pravilima OMiK-a, Centri je trebalo da budu otvoreni u periodu 08:00-12:00h i 13:00-18:00h. Uočeno je da se radno vreme povremeno menjalo, najčešće na uštrb pauze za ručak, tako da su Centri po pravilu radili do 17.00 časova. Registraciona mesta su zatvarana desetak minuta do pola sata ranije, kada bi supervizori ocenili da neće biti novih registranata.

Pored samoinicijativnih skraćivanja radnog vremena, primećeno je povremeno odsustvo međunarodnih supervizora sa registracionih mesta.

Udaljenost registracionih mesta i rad mobilnih registracionih timova

Pojedine male enklave centralnog i istočnog Kosova su bile udaljene od najbližeg registracionog mesta i po 30-ak km, što je faktički onemogućavalo registraciju stanovnicima tih enklava. Ovi građani su bili prinuđeni da pozivaju mobilne registracione timove, čime je ugrožena tajnost i demokratičnost ovog dela izbornog postupka.

Srbija i Crna Gora su bile pokrivene dovoljnim brojem stacionarnih registracionih timova. Udaljena, najčešće planinska mesta, kao i lica koja su želela ali bila sprečena (bolesna, lica sa posebnim potrebama) da se u predviđenim terminima odazovu registraciji, obilazili su mobilni registracioni timovi.

Uočen je manji broj mobilnih registracionih timova od potrebnog. Prema zapažanjima posmatrača u Nišu mobilni registracioni tim nije uspeo da registruje sva bolesna i nepokretna lica. Isti mobilni tim je u više navrata odbio da pruži biračke usluge licima koja su te usluge zahtevala, sa argumentacijom da su putevi neasfaltirani, a mesta na koja su pozivani nepristupačna, čak i terenskim vozilima.

Informisanje tokom registracije birača

Opšti utisak, stečen na osnovu zapažanja posmatrača, jeste da je obaveštenost potencijalnih birača u vezi sa postupkom registracije bila na nezavidno niskom nivou, što je moglo biti od uticaja na manji odziv od očekivanog.

Na Kosovu i Metohiji je postojala dobra obaveštenost, deljeni su leci, flajeri sa osnovnim informacijama o svrsi i uslovima registracije. Putem bilborda, dnevne štampe i televizije, pozivane su sve etničke zajednice da uzmu učešće u registraciji. Naročito jaka medijska kampanja je sprovedena kako bi se srpska etnička zajednica detaljno upoznala sa postupkom registracije birača.

Tokom prve tri nedelje registracije nije postojao organizovan program obaveštavanja o uslovima i detaljima registracije u Srbiji. Povremeno su se pojavljivali plaćeni oglasi u dnevnoj štampi o početku registracije sa opštim pozivom svim raseljenim licima da se registruju.

Početkom kampanje u organizaciji Komesarijata i Vlade Republike Srbije opšta informisanost se značajno popravila. Posmatrači su ipak uočili da raseljena lica u Srbiji i Crnoj Gori ne znaju tačne lokacije registracionih mesta kao ni uslove i potrebnu dokumentaciju za postupak registracije.

Poster IOM-a sa obaveštenjem o datumima, vremenu rada i uslovima za registraciju bili su postavljeni isključivo na vratima zgrade u kojoj je bilo sedište registracionog tima. U jednom slučaju obeležja registracionog mesta su bila unutar zgrade, tako da se čak prolazeći pored zgrade nije moglo zaključiti da se radi o registracionom mestu (SE 140 Zvezdara).

Privremeno raseljena lica su se često registrovala misleći da na taj način ostvaruju imovinsko-pravnu zaštitu svojine nad napuštenim nepokretnostima na Kosovu i Metohiji.

Uznemiravanja i pritisci na potencijalne birače, incidenti na registracionim mestima

a. Prisustvo uniformisanih lica na registracionim mestima

Posmatrači CeSID-a su zabeležili prisustvo uniformisanog lica (naoružani policajac) na jednom registracionom mestu u Srbiji (SE 330 Niš).

b. Strah da će se kao posledica neučestvovanja u registraciji izgubiti humanitarna pomoć

Postojao je strah kod jednog broja lica da će, ukoliko se ne registruju za predstojeće izbore, izgubiti pravo na socijalnu i humanitarnu pomoć. Na Kosovu je, među srpskom populacijom, vladalo uverenje da će lica bez registracionog broja UNMiK-a izgubiti pravo na socijalnu zaštitu. U Srbiji i Crnoj Gori primećena je pojava da su građani insistirali na registraciji i kada nisu ispunjavali uslove, uz obrazloženje da će ukoliko ne uspeju da dobiju registracioni broj, izgubiti pravo na humanitarnu pomoć koje ostvaruju kod stranih i domaćih humanitarnih organizacija.

c. Strah da će lični podaci prikupljeni tokom civilne registracije biti ustupljeni istražnim organima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju („Haški sud“)

Ova bojazan je bila široko zastupljena u nealbanskim zajednicama na Kosovu i Metohiji. Nepoznavanje sofisticirane opreme za prikupljanje ličnih podataka tokom postupka civilne registracije i nedovoljna informisanost o ciljevima registracije stvorili su plodno tle za glasine da će prikupljeni podaci poslužiti za identifikaciju svih učesnika u sukobu na Kosovu 1999. godine i njihovu inkriminaciju pred „Haškim sudom“.

d. Strah da će civilna registracija uticati na gubitak statusa građanina SRJ

Kod lica srpske nacionalnosti na Kosovu i Metohiji postojao je strah da će civil-

nom registracijom kod UN-a izgubiti državljanstvo SRJ, te da će po dobijanju lične karte i putne isprave UNMiK-a, prestati da važe isprave izdate od organa SRJ.

e. Pritisci na zaposlene u državnim organima i organizacijama (?)

CeSID-ovi posmatrači su u više gradova zabeležili primedbe lica koja su se registrovala da to čine pod pritiskom. Više građana je tvrdilo da su u državnim preduzećima (JP Elektroprivreda Srbije, JP Telekom) i državnim organima (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo prosvete) u kojima su zaposleni, izloženi pritisku da se registruju, te da po obavljenoj registraciji moraju da dostave dokaz – isečak sa registracionog mesta, kao uslov za isplatu zarada. Posmatrači su zabeležili ovakve izjave u Šapcu, Kraljevu, Nišu, Prokuplju, Kruševcu i Kosovskoj Mitrovici. Kako nijedna od ovih tvrdnji nije bila potkrepljena pisanom izjavom niti drugim odgovarajućim dokazom, ove informacije ostaju na nivou glasina.

f. Incidenti na registracionim mestima

Na velikom broju registracionih mesta uočeni su brojni incidenti. Incidenti su se po pravilu zadržavali na nivou verbalnog konflikta. Razlog za ovakvo ponašanje je po izveštajima posmatrača bila loša obaveštenost o uslovima i dokumentaciji neophodnoj za registraciju. Građani koji nisu ispunjavali ove uslove smatrali su da im je pravo na registraciju nepravedno uskraćeno. Naročiti problem je predstavljalo nepoznavanje uslova koje su raseljena lica morala da ispune. Reč je o tome da je svako raseljeno lice moralo da dokaže identitet, kao i činjenicu da je bilo stanovnik Kosova i Metohije dana 01. 01. 1998. godine. Potonji uslov je bio nepoznat potencijalnim biračima, te su ga doživljavali kao nepravdu, smatrajući da je prinudno napuštanje Kosova i Metohije započelo mnogo ranije, te da lica koja su napustila pokrajinu 80-ih takođe imaju pravo da se registruju kao birači.

Kampanja vođena protiv ovih izbora, inače naročito jaka u područjima nastanjenim nealbancima na Kosovu i u pojedinim delovima Srbije, uključila je, između ostalog, povremeno pojavljivanje nepoznatih grupa ljudi na registracionim mestima, koji su preteći remetili rad registracionih timova i vređali prisutna lica.

ZAKLJUČAK

Civilna registracija i registracija birača za opšte izbore za skupštinu Kosova i Metohije započela je 30. 07. 2001, sa planom da traje do 08. 09. 2001. godine. Zbog slabog odziva potencijalnih birača početkom procesa i povećanog intresovanja u toku poslednje dve nedelje, Centralna izborna komisija odobrila je produžet-

tak registracije do 22. 09. 2001. godine. Na osnovu zapažanja CeSID-ovih posmatrača dolazimo do sledećih zaključaka:

- Domaće posmatračke organizacije su imale daleko nepovoljniji položaj od stranih. Posmatračima CeSID-a bilo je dozvoljeno posmatranje rada registracionih timova, ali ne i rada Centralne izborne komisije i izborne administracije OMiK-a.
- Obaveštenost birača je bila na nezavidno niskom nivou, što je moglo biti od uticaja na manji odziv potencijalnih birača od očekivanog.
- Registracija birača je protekla u mirnoj atmosferi, bez nasilja na registracionim mestima.
- Registraciona mesta nisu bila jasno obeležena i bila su često smeštena u suviše malim prostorijama.
- Zabeleženo je više slučajeva uznemiravanja potencijalnih birača. Pojedinim građanima je saopštavano da će izostanak registracije imati za posledicu gubitak plate, zaposlenja, državljanstva, socijalnog osiguranja i humanitarne pomoći.
- Zapažen je nedostatak dovoljnog broja mobilnih registracionih timova.
- Uključivanje etničkih zajednica u izborni proces (Srbi, Romi, Bošnjaci), za razliku od izbornog procesa 2000. godine.
- Posmatrači CeSID-a registrovali su i propuštanje registracionih timova da produče lica o mogućnosti ulaganja pravnog leka na odluku tima.

U toku poslednje nedelje postupka registracije, dakle zaključno sa 22. septembrom, sem propusta pri obezbeđenju transparentnosti, posmatrači CeSID-a nisu zabeležili bitne propuste u organizaciji i sprovođenju ovog postupka koji bi mogli da budu od uticaja na regularnost čitavog postupka.

STATISTIČKI POKAZATELJI REGISTRACIJE BIRAČA¹

Statistička strana registracije birača, zaključno sa 22. 09. 2001, govori sledeće

Novoregistrovani birači na Kosovu i Metohiji

Novoregistrovani kosovski Albanci 23,940

Novoregistrovani pripadnici etničkih zajednica (uglavnom Srbi, ali i pripadnici drugih zajednica, Bošnjaka, Roma, Turaka, Aškalija, Egipćana) 69,349

¹Izvor, OEBS misija na Kosovu, Priština 2001

Ukupan broj potvrđenih registracija na Kosovu i Metohiji	93,289
<i>Registrovani birači van Kosova i Metohije</i>	
Srbija	98,380
Crna Gora	5,873
Putem pisma – Beč	20,089
Ukupan broj registrovanih birača van Kosova i Metohije	124,342
UKUPAN BROJ NOVOREGISTROVANIH BIRAČA	217,631

VERIFIKACIJA PRIVREMENOG BIRAČKOG SPISKA FORMIRANJE PRIVREMENOG BIRAČKOG SPISKA

Neposredno po zaključenju postupka registracije, dana 23. septembra, počeo je postupak kreiranja privremenog biračkog spiska, na osnovu podataka prikupljenih tokom prve faze postupka registracije. Postupak kreiranja privremenog biračkog spiska okončan je 8. oktobra, kada je i počeo postupak verifikacije.

Centralna izborna komisija, međutim, nije uvažila pravo posmatrača CeSID-a da nadgledaju radnje preduzete tokom trajanja ove faze postupka registracije. Formalna odluka Centralne izborne komisije kojom bi bio uskraćen pristup CeSID-ovim volonterima zgradi OMiK-a u Prištini, nije dostavljena CeSID-u. Postojala je usmeno izražena saglasnost za povremene posete CeSID-ovih posmatrača izornoj administraciji, ali ne i spremnost da se obezbede neophodni logistički i bezbednosni uslovi za svakodnevni monitoring. Na drugoj strani, takvi uslovi bili su obezbeđeni predstavnicima Komesarijata za izbeglice Republike Srbije, kao i stranim posmatračima.

ORGANIZACIONE PRIPREME ZA POSTUPAK VERIFIKACIJE I PRIGOVORA PRIVREMENOG BIRAČKOG SPISKA

U cilju uključivanja većeg broja volontera, CeSID je uputio, krajem septembra, Centralnoj izornoj komisiji Kosova novih stotinak zahteva za akreditovanje.

Grupa ranije akreditovanih volontera počela je 8. novembra posmatranje postupka verifikacije privremenog biračkog spiska, s tim da im se do kraja ovog postupka priključilo njih još 82. Pravila postupka verifikacije biračkog spiska ostala su nepoznanica za aktiviste CeSID-a do 3. novembra. U narednih pet dana, do početka postupka, lokalni koordinatori CeSID-a i CEMI-ja sproveli su novu obuku za posmatrače o pravilima koji uređuju verifikaciju biračkog spiska.

Kao i u prethodnoj fazi postupka, operacije registracionih timova imale su drugačiji opis na Kosovu i Metohiji, od onih van pokrajine. U Srbiji i Crnoj Gori u pomenutom periodu biračima je pružena mogućnost provere preliminarog biračkog spiska, kao i mogućnost podnošenja zahteva za promenu, ukoliko je njihovo ime neopravdano izostavljeno ili pak nekorektno uneto. Na Kosovu i Metohiji je, pored ove mogućnosti, biračima pružena šansa i da „izazovu birača“, tj. da ospore upis drugog lica u birački spisak, ukoliko dokažu ili učine verovatnim dokaze koji osporavaju upis drugog birača.

Lica koja su iskoristila pravo na žalbu su, po pravilu, dobijala negativne odgovore od Potkomisije za žalbe i molbe. Tokom trajanja verifikacionog perioda prikupljeni su podaci potrebni izornoj administraciji da proveri i ispravi, ukoliko je to neophodno, podatke o biračima koji su prikupljeni tokom postupka registracije birača.

Dobru infrastrukturu za planirani posao predstavljali su 41 centar za verifikaciju privremenog biračkog spiska na Kosovu i Metohiji, u svakoj opštini po jedan, 11 centara posebno namenjenih za etničke zajednice, 81 centar u Srbiji i 19 u Crnoj Gori. Planirane aktivnosti u Srbiji i Crnoj Gori sprovela je Međunarodna organizacija za migracije (IOM), sledeći istu organizacionu strukturu korišćenu tokom registracije birača. Na verifikacionim mestima su i tokom ovog postupka bili prisutni službenici Komesarijata za izbeglice Srbije i Crne Gore.

Organizacionu shemu verifikacionih timova sledio je CeSID prilikom planiranja aktivnosti svojih 700 posmatrača.

ZAPAŽANJA POSMATRAČA

Greške u privremenom biračkom spisku

Uvidom u izvode iz privremenog biračkog spiska volonteri CeSID-a su došli do zaključka da je stepen slovnih grešaka izuzetno veliki, oko 50 % (SE210 - Kragujevac), 20 % (SE530 - Subotica), itd. Veliki broj slovnih grešaka registrovan je i na verifikacionim mestima u Vrnjačkoj Banji (SE680), Novom Sadu (SE490), beogradskim opštinama (opština Voždovac - 518 grešaka u unosu ličnih podataka birača).

Greške su, po pravilu, bile slovne: C umesto Č, N umesto H, O umesto D. Javljale su se i greške u ispisivanju ličnih imena birača (npr. Tma, umesto Toma, Andjelkovich umesto Anđelković).

Informisanost birača

Obaveštenost birača o mogućnosti provere ličnih podataka bila je na izuzetno niskom nivou. Sem sporadičnih informacija u dnevnoj štampi (Srbija i Crna Gora), nije postojao nijedan drugi vid informisanja birača (plakati, poster, bilbordi, flajeri).

O stepenu informisanosti birača najbolje govori podatak iz Kraljeva. Tokom prva dva dana verifikacije, nijedan birač nije proverio podatke iz biračkog spiska. Narednih dana, pošto se među raseljenim licima pročulo da se „tamo nešto deli“ (verifikacioni tim smešten u prostorijama Komesarijata za izbeglice), broj osoba koji je odlučio da proveriti da li je upisan u birački spisak naglo se povećao.

Raspored rada i radno vreme centara za verifikaciju privremenog biračkog spiska

Na pojedinim verifikacionim mestima nije poštovan najavljeni plan rada. Tako se 8. i 9. novembra verifikacioni tim nije pojavio u opštini Batočina (SE270); u opštini Knjaževac termin je na dan verifikacije pomeren na 19. oktobar, kada je proces trebalo da bude uveliko okončan. Propisano radno vreme, od 9:00 do 18:00 časova, nije poštovano. Primećeno je da su supervizori verifikacionih mesta samoinicijativno skraćivali radno vreme do 17.00 časova (npr. Kraljevo - SE610, Niš - SE 330). Obaveštenja o rasporedu i radnom vremenu verifikacionih timova postavljana su na

nepristupačnim mestima (npr. Grocka - SE 120), ili takvih obaveštenja uopšte nije ni bilo (npr. Novi Pazar - SE700). Utisak je posmatrača CeSID-a da rad verifikacionih timova nije uvek bio na profesionalnom nivou. Atmosfera na verifikacionim mestima bila je ležerna (npr. Niš - SE 330), članovi verifikacionog tima su radno vreme provodili igrajući različite društvene igre (npr. Palilula - SE020). Na Paliluli, u Nišu i u Vranju nije postojala jasno utvrđena pauza u toku radnog dana.

Statistički podaci o verifikaciji privremenog biračkog spiska

Podaci sa verifikacionih mesta najrečitije govore o učešću birača u ovoj fazi izbornog postupka. U postupku verifikacije privremenog biračkog spiska na sledećim verifikacionim mestima nije se pojavio nijedan birač: Užice (SE 650), Požega (SE 660), Prijepolje (SE 670), Sombor (SE 550), Zrenjanin (SE 600). Na više od 90 % verifikacionih mesta proveru biračkog spiska izvršilo je manje od 3 % birača (npr. Savski Venac - SE 030 i Raška - SE 170 - 1 birač, Zaječar - SE770 - 2 birača, Bor - SE 800 - 3 birača, itd.). U gradovima sa najvećim brojem raseljenih lica u Srbiji (Kraljevo i Niš), za devet dana postupka pravo da proveriti podatke u biračkom spisku iskoristilo je manje od 1,5 % birača.

Zaključak

Informisanost birača o postupku potvrde privremenog biračkog spiska bila je na izuzetno niskom nivou, što je, pretpostavljamo, imalo za posledicu izuzetno nizak odziv birača. Nedostatak blagovremenih informacija o postupku još jednom je doprineo širenju dezinformacija među biračima. U pojedinim gradovima rad verifikacionih timova odvijao se na granici profesionalizma. Centralna izborna komisija je propustila da uvaži pravo CeSID-a na posmatranje radnji koje su se tokom ovog postupka sprovodile na centralnom nivou, u izornoj administraciji OMiK-a u Prištini.

Pored iznetih primedbi, posmatrači CeSID-a nisu zabeležili bitne propuste u organizaciji i sprovođenju ovog postupka koji bi mogli da budu od uticaja na regularnost čitavog postupka.

ŠTAMPANJE GLASAČKIH LISTIĆA I FORMIRANJE KONAČNOG BIRAČKOG SPISKA

Štampanje glasačkih listića obavljeno je početkom oktobra 2001. godine u fabrici Smith & Ouzman Ltd, u Velikoj Britaniji. Obaveštenje o postojanju mogućnosti posmatranja ovog dela izbornog postupka CeSID je dobio sredinom oktobra, zajedno sa informacijom da se štampanje glasačkih listića privodi kraju. Još jedan deo izbornog postupka je stoga ostao van domašaja CeSID-ovih posmatrača.

Po okončanju postupka potvrđivanja i provere privremenog biračkog spiska, pristupilo se formiranju konačnog spiska birača. Dugoročno posmatranje rada izborne administracije ponovo nije omogućeno predstavnicima domaćih posmatračkih organizacija. Opravdanje za ovakvo rešenje bili su: nemogućnost obezbeđivanja neophodnih bezbednosnih uslova, zaštita ličnih podataka birača, itd.

Pa ipak, izborna administracija je pružila mogućnost uvida i ulaganja prigovora akreditovanim predstavnicima NVO na konačni birački spisak 22. i 23. oktobra, u prostorijama OMiK-a u Prištini. Ovlašćeni pojedinci, političke partije i organizacije imale su pravo da zahtevaju uklanjanje sa biračkog spiska imena osoba koje su nezakonito registrovane. Razlog postojanja ovog postupka bio je, po rečima predstavnika izborne administracije, poboljšanje integriteta biračkog spiska i stavljanje istog na uvid javnosti. Vreme određeno za uvid ovlašćenih posmatrača u birački spisak bilo je ograničeno na 30 minuta. Kopiranje ili umnožavanje spiska ili dela spiska nije bilo dozvoljeno. Prepisivanje podataka iz biračkog spiska, osim u slučaju ulaganja prigovora, bilo je zabranjeno. Ovako postavljena pravila za pregled konačnog biračkog spiska onemogućavala su bilo kakvu ozbiljniju proveru. Podsećanja radi, konačni birački spisak za opšte izbore 17. novembra sadržao je podatke o 1,249,987 registrovanih birača.

Poziv CeSID-u za učestvovanje u ovoj fazi postupka stigao je 18. oktobra, čime se faktički onemogućava blagovremeno ugovaranje pratnje KFOR-a, a time i poseta Prištini. Delom iz ovog razloga, delom zbog restriktivnih pravila, posmatrači CeSID-a nisu prisustvovali ni ovoj fazi postupka.

PARALELNO BROJANJE GLASOVA ZA IZBORE NA KOSOVU I METOHIJI 2001. GODINE

U sklopu posmatranja izbora, CeSID je organizovao paralelno brojanje glasova na delu biračkih mesta. Podaci o izlaznosti su obrađivani za sva biračka mesta koja su bila pokrivena CeSID-ovim posmatračima, dok su rezultati glasanja obrađivani samo za biračka mesta sa Kosova i Metohije na kojima je CeSID imao posmatrače. Rezultati glasanja nisu obrađivani za biračka mesta van Kosova i Metohije, zato što tu listići nisu brojeni na biračkom mestu, te CeSID-ovi posmatrači nisu mogli da računaju na mogućnost da u kratkom roku saznaju rezultate brojanja glasova na tim biračkim mestima.

Na gotovo svim biračkim mestima koje je CeSID uspeo da pokrije bilo je očekivano da će jedna izborna lista (koalicija "Povratak") osvojiti skoro sve glasove. To je smanjilo zanimljivost brojanja glasova, ali je povećalo zanimljivost izlaznosti jer se na osnovu izlaznosti moglo spekulirati o broju mandata koje će osvojiti pomenuta lista. Izlaznost je bila dodatno zanimljiva zbog postojanja poziva na bojkot.

Naravno, sa biračkih mesta na kojima su CeSID-ovi posmatrači imali prilike da prisustvuju brojanju glasova, prikupljeni su i obrađeni kompletni rezultati glasanja.

PRIPREME ZA PARALELNO BROJANJE GLASOVA

Pripreme su bile obeležene nedoumicama u vezi elementarnih činjenica neophodnih za planiranje paralelnog brojanja glasova. Donošenje zvaničnih dokumenata koji regulišu izborni proces, proceduru glasanja i posebno brojanje glasova prilično je kasnilo, a nezvanične informacije su bile nepouzdanе. Osnovna pretpostavka za paralelno brojanje glasova po metodologiji koju je CeSID do sada koristio jeste da se glasovi broje na biračkom mestu i da CeSID-ov posmatrač ili prisustvuje brojanju glasova ili da mu na drugi način rezultati brojanja glasova budu regularno dostupni. Za izbore na Kosovu i Metohiji nije bilo jasno u kojoj meri će ova pretpostavka biti ispunjena.

Stoga je zauzet stav da ćemo brojati ono što budemo bili u mogućnosti da brojimo, a da ćemo se pritom pripremiti maksimalno fleksibilno. Trebalo je napraviti na-

čelan plan koji bi ostavio širok manevarski prostor da do nedelju dana pre izbora možemo reagovati na značajne promene u pretpostavljenim okolnostima, a da, s druge strane, što veći deo priprema obavimo ranije.

Odlučeno je da računarska obrada bude samo u jednom centru gde će se rezultati javljati telefonom. Distribuiranje obrade na više lokacija je isključeno jer bi to značilo da softver treba završiti nešto ranije, što nije bilo moguće iz navedenih razloga. Pored toga su bili neizvesni tehnički uslovi na Kosovu i Metohiji, uključujući česte prekide u snabdevanju električnom energijom. Na kraju, broj biračkih mesta sa kojih su se rezultati prikupljali bio je takav da je za prijem podataka bilo dovoljno šest telefonskih linija, što nije bilo teško ostvarljivo.

U prvim verzijama spiska biračkih mesta nije mogla jasno da se prepozna uloga biračkog centra. U kasnijim verzijama spiska biračkih mesta bilo je jasno da birački centri okupljaju jedno ili više biračkih mesta koja su gotovo uvek u istom objektu. To znači da je podela biračkog centra na jedno ili više biračkih mesta rađena zbog poštovanja kvote upisanih birača po biračkom mestu, dok je lokacija na kojoj se glasa zapravo određena biračkim centrom. Činjenica da su biračka mesta iz prve verzije spiska postala birački centri u kasnijim verzijama takođe je ilustrovalo prirodu biračkog centra.

Sljedeća indikativna činjenica bila je da su samo birački centri imali jasno definisane šifre, dok nije precizirano kako se obeležavaju biračka mesta. Pošto smo pretpostavili da i OEBS koristi računare, zaključili smo da oni nemaju potrebu za identifikovanjem biračkog mesta prilikom računarske obrade.

Ovo nas je dovelo do jedne, za informatiku, ključne odluke. Za razliku od dotadašnjih paralelnih brojanja glasova gde su se nezavisno mogli prenositi podaci o svakom biračkom mestu, za izbore na Kosovu i Metohiji, podaci sa biračkih mesta iz jednog centra uvek će se nalaziti u celini. Pri tome će se i dalje prenositi podaci za svako biračko mesto (a ne zbirno za centar), samo što se nikad neće odvajati podaci sa jednog od podataka sa drugog biračkog mesta iz istog centra. Neposredna posledica te odluke jeste da CeSID-ov formular za posmatrača bude jedinstven za birački centar.

Косово 2001
Записник са бирачког центра

шифра центра		број бирачких места у оквиру центра	
општина			
град/село		објекат	
посматрачи			
CeSID-a			

[illegible][illegible][illegible]

Пресеке излазности и резултате јављати телефоном на број

Изборне листе

- 10 Партија зелених
- 11 Покрет за национално ослобођење Косова
- 12 Нова иницијатива за демократско Косово
- 13 Џевдет Рџај - независни кандидат
- 14 Демократска партија Албанаца Ашкалија
- 15 Народни покрет Косова
- 16 Социјалдемократска партија Косова
- 17 Албанска национална демократска партија
- 18 Љатиф Крејзиу - независни кандидат
- 19 Национални фронт
- 20 Демократска партија Косова
- 21 Џун Цета - независни кандидат
- 22 Коалиција Повратак
- 23 Демократски савез Косова
- 24 Уједињена партија косовских Рома
- 25 Грађанска иницијатива Косова
- 26 Косовска партија либералног центра
- 27 Албанска либерална партија
- 28 Партија правда
- 29 Алијанса за будућност Косова
- 30 Албанска хришћанско-демократска партија
- 31 Републиканска партија Косова
- 32 Либерална партија Косова
- 33 Ватан
- 34 Бошњачка странка демократске акције Косова
- 35 Демократска партија косовских Турака

Напомене посматрача о изборним неправилностима

Nakon što smo rešili pitanje formulara, bilo je potrebno predvideti kako će se podaci sa formulara javljati u Beograd. Za biračke centre van Kosova i Metohije, procedura je bila jednostavna: jedan od posmatrača će se javiti telefonom centru za obradu i izdiktirati podatke za ceo birački centar. Na Kosovu i Metohiji je postojao problem telefonskih komunikacija, posebno je bila ograničena mogućnost telefonskog razgovora sa sagovornikom van Kosova i Metohije. Zato je na Kosovu i Metohiji formirano nekoliko centara za vezu, gde je postojao obezbeđen telefon sa kojeg se mogao zvati Beograd i gde su dežurali volonteri CeSID-a. CeSID-ovi posmatrači na Kosovu i Metohiji prvo su dostavljali podatke centrima za vezu, najčešće tako što su ih diktirali telefonom, pošto su lokalni telefonski razgovori bili manji problem. Centri za vezu su bili snabdeveni dovoljnom količinom formulara da bi u njih upisivali podatke koje prime.

Priprema formulara, uputstava, brojeva telefona, distribucija materijala i instruktaža za pravilno popunjavanje formulara i komunikaciju bili su osnova pripreme za paralelno brojanje glasova koja se odnosila na teren. Sa druge strane je pripremana obrada podataka.

Centar za prijem i obradu podataka nalazio se u prostorijama koje nam je za izborni vikend ljubazno ustupila nevladina organizacija "Građanske inicijative". Tamo smo imali dovoljno telefona, računara i prostora.

Planirano je da se unos obavlja posredstvom šest telefonskih linija, gde bi šest operatera unosilo podatke neposredno u računarsku aplikaciju za unos, slično kao što je CeSID već radio kod reprezentativnih uzoraka u prethodnim paralelnim brojanjima glasova. Paralelno sa ostalim pripremama, programeri su razvijali aplikacije za unos i obradu.

Izborni Kalendar 2001

Program Analiza Štampanje Pomoć

Biračko mesto
1101b

Birali

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

Presek 1000 Presek 1500 Presek 1900 Konacni rezultati

☒ Otvoreno
Vreme otvaranja

Biračko mesto br. 6
Mitrovica North 6

☒ Ima rezultata

Upisano 728 0003

Glasalo 41 Zbir glasova 40

Ukoliko 15

Važeći 40

Lista 13 0
Lista 14 0
Lista 15 0
Lista 16 0
Lista 17 0
Lista 18 1

Lista 19 0
Lista 20 0
Lista 21 0
Lista 22 39
Lista 23 0
Lista 24 0

Lista 25 0
Lista 26 0
Lista 27 0
Lista 28 0
Lista 29 0

Lista 31 0
Lista 32 0
Lista 33 0
Lista 34 0
Lista 35 0

Poništi 1 Potvrdi 0

Ko se nije javio?

Xport 2 HTML

Brojanje u BC

Nema upisanih

Napojbe

Aplikacija za unos glasova

PRIKUPLJANJE REZULTATA NA IZBORNI DAN

U toku izbornog dana prikupljani su rezultati o preseku izlaznosti u 10, 15 i 19 časova, kao i konačni rezultati tamo gde su se glasovi brojali na biračkom mestu. Preseci izlaznosti su imali dvojaku ulogu: prvo, to je zanimljiva informacija koju je CeSID imao priliku da objavi u toku dana, i drugo, to je prilika za proveru i uigravanje organizacije.

Svi podaci koje su operateri unosili smeštani su u centralnu bazu podataka tako da su bile moguće analize i izveštaji u realnom vremenu. Za samu organizaciju paralelnog brojanja glasova najznačajniji je bio izveštaj o tome ko se nije javio. Naravno, tu su i izveštaji o izlaznosti, konačnim rezultatima, izveštaji posebno pripremljeni za objavljivanje na internetu i sl.

[illegible]

izveštaj o tome ko se nije javio

[illegible]

Izveštaj o odzivu po svim biračkim mestima

Generisani izveštaj za objavljivanje na internetu

Rezultati koje je CeSID prikupio i obradio prikazani su u sledećim tabelama:

Rezultati iz 50 obrađenih biračkih centara na Kosovu, što čini 74,49 % biračkog tela Kosova i Metohije.

Ukupno važećih listića: 24085

Stranke	Glasova	% od važećih
10 Partija zelenih	15	0,06
11 Pokret za nacionalno oslobođenje Kosova	12	0,05
12 Nova inicijativa za demokratsko Kosovo	74	0,31
13 Dževdet Rdžaj – nezavisni kandidat	11	0,05
14 Demokratska partija Albanaca Aškalija	20	0,08
15 Narodni pokret Kosova	15	0,06
16 Socijaldemokratska partija Kosova	32	0,13
17 Albanska nacionalna demokratska partija	27	0,11
18 Ljatif Krejziu – nezavisni kandidat	21	0,09
19 Nacionalni front	23	0,10
20 Demokratska partija Kosova	70	0,29
21 Džun Ceta – nezavisni kandidat	38	0,16

22	Koalicija Povratak	19406	80,57
23	Demokratski savez Kosova	61	0,25
24	Ujedinjena partija kosovskih Roma	93	0,39
25	Građanska inicijativa Kosova	15	0,06
26	Kosovska partija liberalnog centra	5	0,02
27	Albanska liberalna partija	9	0,04
28	Partija pravda	5	0,02
29	Alijansa za budućnost Kosova	7	0,02
30	Albanska hrišćansko-demokratska partija	6	0,02
31	Republikanska partija Kosova	20	0,08
32	Liberalna partija Kosova	9	0,04
33	Vatan	8	0,04
34	Bošnjačka stranka demokratske akcije Kosova	3677	15,27
35	Demokratska partija kosovskih Turaka	12	0,05

Odziv po oblastima – procenat obrađenosti 96.76 %

	Ukupno BC	Obradjeno BC	Upisano (ukupno)	Upisano (obrađeno)	% obrađenosti	Glasalo	Uslovno	Važeći	% važećih	% bez uslovnih	% sa uslovnim
Kosovo	87	63	76800	64864	84,45	28152	2834	27219	96,68	43,40	47,77
Van Kosova	100	97	109265	107514	98,39	54462	6946			50,65	57,11
Ukupno	187	160	186065	172378	96,76	82614	9780			47,92	53,59

Odziv po oblastima – procenat obrađenosti 96.76 %

	Ukupno BC	Obradjeno BC	Upisano (ukupno)	Upisano (obrađeno)	% obrađenosti	Glasalo	Uslovno	Važeći	% važećih	% bez uslovnih	% sa uslovnim
Beograd	20	20	30134	30134	100,00	14414	2462			47,83	56,00
Crna Gora	19	19	6543	6543	100,00	3505	362			53,56	59,10
Kosovo	87	63	76800	64864	84,45	28152	2834	27219	96,68	43,4	47,77
Kragujevac	12	12	21541	21541	100,00	10525	933			48,86	53,19
Kraljevo	11	11	15326	15326	100,00	7892	988			51,49	57,94
Niš	16	15	20244	19807	97,84	10742	1401			54,23	61,30
Novi Sad	12	12	7037	7037	100,00	3260	375			46,32	51,65
Smederevo	10	8	8440	7126	84,43	4124	425			57,87	63,83

Svi objavljeni rezultati paralelnog brojanja glasova mogu se pogledati na web sajtu CeSID-a na lokaciji <http://www.cesid.org/kosovo/index.htm>

Objavlivanje rezultata na internetu

IZBORNI DAN I POSMATRANJE RADA CENTRA ZA PREBROJAVANJE I REZULTATE

ORGANIZACIONE PRIPREME

Organizacione pripreme za izborni dan 17. novembra otpočele su, zapravo, početkom avgusta pripremama za posmatranje registracije birača.

Krajem oktobra, sa poslednjom grupom zahteva za akreditovanje posmatrača, CeSID je uputio pisani zahtev za omogućavanje posmatranja rada sednica Centralne izborne komisije Kosova i Metohije. Zvaničan odgovor CIK-a do danas nije stigao.

Po završetku posmatranja verifikacije privremenog biračkog spiska, CeSID-ov edukacioni tim je načinio priručnik za posmatranje izbora za skupštinu Kosova i Metohije. Priručnik je obuhvatao analizu pozitivnog izbornog zakonodavstva, fokusirajući se na prava i obaveze biračkih odbora na dan izbora, na izbornu proceduru i na bitne povrede izbornog postupka. Početkom novembra u Beogradu organizovan je jednodnevni seminar, tokom kojeg su regionalni i lokalni koordinatori CeSID-a i CEMI-ja, upoznati sa tokom izborne procedure. Usledili su treninzi za posmatrače. Do 15. novembra CeSID-ovi lokalni koordinatori obučili su više od 1200 posmatrača, od čega 256 posmatrača ovlašćenih za posmatranje glasanja na teritoriji Kosova i Metohije.

U sklopu širenja mreže volontera i organizovanja građanskog nadgledanja izbora, CeSID je 26. oktobra zvanično otvorio regionalnu kancelariju u Zubinom Potoku. Imajući u vidu razuđenost enklava, bilo je neophodno sprovesti podelu na regionalne centre. Izvršena je podela na tri regiona: severni, centralni i jugoistočni region Kosova. Region severnog Kosova je u početku obuhvatao opštine Kosovska Mitrovica, Leposavić i Zubin Potok, da bi docnije opština Istok bila priključena ovom regionu. Centralni region je obuhvatao opštine Prištinu, Obilić, Kosovo Polje, Vučitrn i Novo Brdo. Južno i istočno Kosovo su činili treći region, obuhvatajući opštine: Prizren, Gnjilane, Lipljan, Štrpce i Vitinu. S obzirom na geografsku udaljenost i komunikaciju izolovanost od drugih enklava, Kosovska Kamenica je u početku bila poseban region, da bi docnije koordinacija vođena sa severnog Kosova. Tri koordinaciona tima CeSID-a, u Zubinom Potoku, Štrpcu (na Brezovici), Babinom Mostu i pokrajinska kancelarija u Zubinom Potoku, činili su kičmu CeSID-ove infrastrukture na Kosovu. Distribucija priručnika za posmatranje izbora, formulara za PVT i drugih

materijala je u velikoj meri zavisila od učestalosti konvoja koji su saobraćali između enklava na Kosovu, čineći jedinu vezu ovih zajednica sa centralnom Srbijom. Česta pomeranja u voznom redu i povremeno otkazivanje konvoja, otežavali su komunikaciju sa volonterima na Kosovu. Telefonske veze su, takođe, bile nepouzdan vid komunikacije, s obzirom na preopterećenost lokalne telefonske mreže i česte nes-tanke struje. Nedelju dana pred izbore pristupilo se formiranju centara za vezu, sa posebnim telefonom i faks-aparatom za komunikaciju sa Beogradom.

Obuka volontera o izbornoj proceduri sprovedena je pod otežanim uslovima. Koordinacioni tim na severu Kosova uspeo je da održi tri treninga za preko 90 volontera, uprkos opštoj klimi bojkota izbora. Koordinacioni tim za centralno Kosovo uspeo je da za tri dana, od 12. do 15. novembra, koristeći jedan automobil, obiđe preko 20 enklava i obuči 81 volontera. Zbog kašnjenja poslednje količine akreditacija, obuka za volontere južnog i istočnog Kosova sprovedena je 15. i 16. novembra, kada su dostavljene poslednje akreditacije za 70 volontera iz Štrpca i Gnjilana.

Paralelno sa pripremama za izborni dan, CeSID-ovi volonteri su započeli pripreme za posmatranje prebrojavanja glasova u Centru za prebrojavanje i rezultate u kosovskoj opštini Obilić. Shodno Izbornom pravilu br. 12, za glasačke listiće iz biračkih centara van Kosova i Metohije i uslovne glasačke listiće sa Kosova i Metohije, nije predviđeno prebrojavanje na biračkom mestu, već u posebno formiranom Centru za prebrojavanje i rezultate.

POSMATRAČI

Izbore je pratio veliki broj domaćih i stranih akreditovanih posmatrača. Najbrojniji strani posmatrači su bili članovi misije Saveta Evrope i posmatračka misija Evropske unije. Na opštim izborima za skupštinu Kosova i Metohije održanim 17. novembra 2001. godine Centar za slobodne izbore i demokratiju i Centar za monitoring imali su 1200 posmatrača. Posmatrači su bili raspoređeni u 81 biračkom centru u Srbiji, 19 centara u Crnoj Gori, i 87 biračkih centara na Kosovu i Metohiji. Birački centri su brojali od jednog do jedanaest biračkih mesta. CeSID je na svim planiranim mestima imao posmatrače, s tim da su na više od 85 % biračkih mesta bila raspoređena po dva volontera. Birački centri u Srbiji i Crnoj Gori bili su smešteni u većim gradovima, tako da nije postojala potreba za formiranjem mobilnih timova. Na Kosovu pak, zbog nepouzdatih telefonskih komunikacija i velike udaljenosti posmatranih biračkih mesta, oformljeno je pet mobilnih timova. Timovi su imali zadatak da posećuju posmatrače i prikupljaju podatke, naročito u mes-

tima u kojima nije funkcionisala telefonska mreža i gde je postojala bojazan za bezbednost birača.

IZBORNI DAN

Glasački listić

Glasački listić je sadržao oznaku CIK, naznaku da se radi o izborima za kosovsku skupštinu, kratko uputstvo za glasanje i spisak političkih partija, koalicija, građanskih inicijativa i nezavisnih kandidata. Dok su opšte oznake na listiću ispisane trojezično (albanski, srpski ćirilicom i latiničnim pismom, turski), nazivi i imena kandidata bili su označeni jezikom nacionalne zajednice iz koje je kandidat potekao. Glasački listić je snabdeven zaštitnim karakteristikama (vodeni žig, oznaka u donjem desnom uglu listića), radi sprečavanja neovlašćenog umnožavanja.

Administrativnim postupkom za izborni dan je propisano da, pre izdavanja glasačkog listića biraču, član biračkog odbora stavlja pečat Centralne izborne komisije na poleđinu glasačkog listića.

Biračke kutije, mastilo

Biračke kutije su bile providne, što je pomoglo transparentnosti izbornog procesa. Iskustva sa prethodnih izbora pokazala su da ova prednost može postati mana. Usled neodgovarajućeg dizajna glasačkih listića i nepažnje birača, dešavalo se da sadržina glasačkog listića bude dostupna dok je u kutiji, što je doprinelo ugrožavanju tajnosti glasanja. Na izborima 17. novembra ovaj nedostatak je prevaziđen postavljanjem oznaka biračkih mesta na bočnim stranama biračke kutije.

Nakon brojnih problema sa upotrebom mastila na republičkim izborima 2000. godine, kada je nevidljivo mastilo prvi put upotrebljeno u Srbiji, na ovim izborima problema gotovo da nije bilo.

Birački spisak

Novina je, svakako, bilo korišćenje uslovnog biračkog spiska.

Svako biračko mesto imalo je izvod iz konačkog biračkog spiska sa fotografijom (samo za birače koji su se civilno registrovali na Kosovu i Metohiji), prezimenom i

imenom, datumom rođenja i registracionim brojem birača. U izvodu je postojao prostor za potpis birača. Biračima čije ime nije bilo upisano u izvod iz biračkog spiska na biračkom mestu na koje su došli da glasaju, birački odbor je omogućavao uslovno glasanje. Svaka strana izvoda iz biračkog spiska sadržala je prazan formular, u koji su unošeni podaci o uslovnom biraču, po izdavanju glasačkog listića.

Na ovaj način je omogućeno velikom broju birača da ostvare svoje pravo glasa.

Uslovno glasanje

Institut uslovnog glasanja napravljen je da omogući glasanje licima koja nisu u stanju da izbornog dana budu prisutna u mestima u kojima su registrovana kao birači ili se iz nekog razloga ne nalaze u izvodu iz biračkog spiska, a imaju pravo glasa. Po obavljanju glasanja uslovni glasački listići stavljeni su u posebnu kovertu, koja je opet lepljena unutar koverte sa uslovnim glasačkim listićem, pre no što se ubaci u glasačku kutiju. Podaci o biraču su zatim upisivani na koverti za uslovne glasačke listiće kako bi se proverilo da li birač ima pravo glasa, pre prebrojavanja glasačkog listića. Provera i prebrojavanje ovih listića su obavljani, po zatvaranju biračkih mesta, u Centru za prebrojavanje i rezultate.

Glasanje birača sa posebnim potrebama

Glasanje birača sa posebnim potrebama sprovedeno je u periodu od 12. do 16. novembra. Na ovaj način mogli su glasati birači u bolnicama i zatvorima, birači zaposleni u organima UNMiK-a za koje se znalo da izbornog dana zbog obaveza u vezi sa izborima neće moći da glasaju na dodeljenim biračkim mestima, kao i pripadnici civilne policije i vatrogasnih službi. S obzirom da su akreditacije za većinu posmatrača CeSID-a sa Kosova i Metohije stigle sa zakašnjenjem, CeSID nije bio u prilici da nadgleda ovaj deo izbornog postupka. Glasovi birača sa posebnim potrebama bili su obrađeni i prebrojani naknadno u Centru za prebrojavanje glasova.

NEPRAVILNOSTI

KOJE SU POSMATRAČI CeSID-a i CEMI-ja KONSTATOVALI

Na biračkim mestima na kojima su posmatrači bili prisutni nisu primećene bitne povrede postupka glasanja, koje bi dovele u sumnju regularnost izbornog procesa.

Izborni dan na biračkim mestima u Srbiji i Crnoj Gori protekao je u najboljem redu, izuzev incidenta u Gornjem Milanovcu (SE 640), kada je jedan birač u alkoholisanom stanju javno pocepao glasački listić, vređajući prisutna lica. Na posmatranim biračkim mestima u centralnom, istočnom i južnom Kosovu nije bilo većih incidenata.

Situacija je bila nešto komplikovanija na severu Kosova. Dana 17. novembra u 12.30 časova eksplodirala je bomba pored biračkog mesta u severnom delu Kosovske Mitrovice. Grad je osvanuo oblepljen plakatima koji su pozivali na bojkot izbora. Sat vremena pre otvaranja biračkih mesta formirana je kolona automobila koja se kretala kroz severni deo grada pozivajući građane da bojkotuju izbore. Intervencijom UN policije, kolona je rasformirana. Neposredno po otvaranju biračkog centra 1101b, u Mitrovici, grupa mladića je pretukla kamermana jedne strane televizijske stanice. U gradu je postojao jak pritisak na birače da bojkotuju izbore.

Incidenti su obeležili izborni dan i u opštini Kosovska Kamenica. Iako je glasanje na 11 biračkih mesta u ovoj opštini koje je posmatrao CeSID proteklo u u najboljem redu, pritisak na birače srpske nacionalnosti vršen je na prilazima biračkim mestima. U prepodnevnom časovima su pretučene dve osobe po povratku sa biračkog mesta, dok se pred zatvaranje biračkog mesta 1016d – Bosce dogodio najteži incident, kada je grupa napadača pretukla mladića koji je napuštao biračko mesto, nanevši mu teške telesne povrede.

Zapaženo je da se javljao revolt glasača srpske nacionalnosti zbog upotrebe albanskog jezika i pisma na glasačkom listiću zbog čega su mnogi birači poništavali glasački listić pred biračkim odborom.

Povreda tajnosti glasanja

- B.M. SE 420, Vranje – gužva oko paravana, osoba se kretala po prostoriji zavičući iza paravana,
- B.M. SE 490, Novi Sad – postavljena samo dva paravana, usled čega se neprekidno stvarala gužva,
- B.M. SE 630, Čačak – u jednoj prostoriji smeštena tri biračka mesta, dolazilo do gužvi.

Uticaj na drugog birača kako da glasa

- B.M. SE 520, Bečej – lice koje je pomagalo nepismenom licu da glasa nije se

potpisalo u izvod iz biračkog spiska,

- B.M. SE 530, Subotica- jedno lice glasalo je za više nepismenih lica,
- B.M. SE 500, Bačka Palanka - lice uticalo na volju birača, sugerišući im za ko-
ga da glasaju,
- B.M. SE 490, Novi Sad - ispred biračkog mesta dve osobe sugerisale biračima
romske nacionalnosti kako da glasaju,

Korišćenje alkohola

- B.M. SE 500, Bačka Palanka - konzumiranje alkohola na biračkom mestu.

Propagandni materijal na biračkim mestima

- B.M. SE 390, Bujanovac - bilbord koalicije Povratak, u krugu od 50 m oko bi-
račkog mesta.

Prisustvo uniformisanih lica na biračkim mestima

- B.M. SE 630, Čačak - prisustvo uniformisanih policajaca - birača, koji su posle
glasanja napustili biračko mesto,
- B.M. SE 420, Vranje - glasala četiri lica u uniformi Vojske Jugoslavije.

POSMATRANJE RADA CENTRA ZA PREBROJAVANJE I REZULTATE

Po zatvaranju biračkih mesta, 17. novembra u 20h, počelo je prebrojavanje gla-
sova.

Na biračkim mestima u pokrajini prebrojavanje glasova obavljeno je na biračkim
mestima, sa izuzetkom uslovnih glasačkih listića koji su izdvojeni, zapakovani i tr-
ansportovani u Centar za prebrojavanje i rezultate.

Van Kosova i Metohije (Srbija, Crna Gora, glasanje putem pošte), svi materijali
su zapakovani, zapečaćeni i u prisustvu internacionalnog supervizora biračkog
mesta i predstavnika Komesarijata, transportovani u sabirne centre (sedišta IOM-
a za Srbiju i Crnu Goru) u Beogradu i Podgorici. Materijali su pristizali tokom cele
noći, da bi 18. novembra, u ranim jutarnjim časovima, u pratnji policije i posma-

trača CeSID-a celokupni izborni materijal iz Srbije krenuo put Kosova i Metohije.
Pratnja MUP-a Srbije je obezbeđivala konvoj do Merdara, da bi nadalje KFOR
preuzeo brigu o bezbednosti konvoja. U 14 časova konvoj je stigao u Centar i nedu-
go zatim počela je obrada izbornog materijala.

Tim sastavljen od 14 CeSID-ovih volontera istog dana je stigao u Zvečan. Timu
se pridružilo troje volontera sa Kosova, tako da je prvi četvoročlani tim istog popo-
dneva odmenio dva posmatrača koji su pratili transport materijala iz Beograda.
Narednih pet dana volonteri CeSID-a, podeljeni u pet četvoročlanih timova, pos-
matrali su 24-časovni rad Centra.

Posmatračima je omogućen potpuni pristup: primanju glasačkih listića i obraza-
ca za usklađivanje i rezultate; prebrojavanju i tabeliranju rezultata glasanja putem
pošte, van Kosova i Metohije, glasanja birača sa posebnim potrebama; verifikaciji
i odlučivanju o uslovnim glasačkim listićima; kontroli rezultata; sortiranju prebro-
janih glasačkih listića u arhivu.

Rad Centra bio je potpuno transparentan, ovlašćenim posmatračima omogućen
je potpun uvid u sve aktivnosti. Broj službenika i efikasnost u radu bili su impre-
sivni. Osoblje Centra činili su pripadnici svih etničkih zajednica sa Kosova i Meto-
hije, tako da je u potpunosti poštovan princip multietničnosti. Mere sigurnosti za
osoblje i sam postupak ispunjavali su najviše standarde.

OCENA

Na osnovu obrađenih izveštaja CeSID-ovih i CEMI-jevih posmatrača sa posmatranih biračkih mesta, zatim izveštaja pet mobilnih ekipa sa Kosova i posmatračkog tima iz Centra za prebrojavanje i rezultate, CeSID u saradnji sa CEMI-jem ocenio je da su opšti izbori za skupštinu Kosova i Metohije 17. novembra 2001 sprovedeni u atmosferi koja je omogućila da, s obzirom na objektivne okolnosti koje vladaju na Kosovu i Metohiji, građani u velikoj meri slobodno izraze svoju volju, neometani od drugih faktora. Takođe, misija OEBS-a na Kosovu i Metohiji je organizujući ovaj izborni proces pokazala veliku dozu fleksibilnosti u pogledu izbornih rokova i razumevanje za diskriminisane grupe (žene, manjinske nacionalne zajednice).